

מדרגות בקדושה

פרק ראשון

מדרגות בקדושה במשנתו של מרן הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל

- א. פתיחה
- ב. מדרגות בקדושת הזמן, המקום והאדם
- ג. מדרגות בקדושת התורה
- ד. מדרגות בהשראת שכינה
- ה. סיכום

פרק ראשון

מדרגות בקדושה במשנתו של מרן הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל

א. פתיחה

מרן הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל, אשר הדריכנו בנתיבות אמונתנו, הורנו כי מדרגות ישנן בקדושה. כבר בראשית שאתו את דברו בפני ציבור הלומדים בהיכל הישיבה המרכזית, מרכז הרב, בחורף תשי"ג¹, השמיענו הרב צבי יהודה זצ"ל² כי "בהוויה כולה אנו מוצאים דרגות ביניים המחברות ומקשרות בין המדרגות השונות: מגילת אסתר היא 'תורה שבכתב' - שהרי נצטרפה המגילה לכתבי הקודש³ - וגם 'תורה שבעל פה'⁴, שהתחכמים הם מי שקבעוה: 'קיימו וקבלו'⁵. גם בחלוקת הבריאה יש דרגות ביניים⁶, וכך

- * חיבור זה זכה למלגה מטעם המכון לחקר משנת הרב קוק זצ"ל, בשנת תשמז, ותודתי נתונה להם כל כך.
1. ע"פ פתח דבר לספר "קנין תורה" ושיחות הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל, ירושלים תשמג.
2. קנין תורה, עמוד ט.
3. "שלחה להם אסתר לחכמים: כתבוני לדורות" וכו' ומגילה דף ז ע"א.
4. יש לעמוד על כך שבדבריו אלו של הרב צבי יהודה זצ"ל ישנם שני יסודות. מצד אחד מגילת אסתר היא מדרגת ביניים המחברת ומקשרת בין המדרגות השונות, אך מצד שני מגילת אסתר עצמה שייכת תן למדרגה שמעליה והן למדרגה שמתחתיה, והיא גם תורה שבכתב וגם תורה שבעל פה. הדגשה זו מוצאים אנו אף בהמשך הדברים, בעמוד צד. גם שם עוסק הרב צבי יהודה זצ"ל במגילת אסתר, וגם שם מוצאים אנו את שתי הבחינות. מצד אחד "מגילת אסתר היא כעין גשר בין תורה שבכתב לתורה שבעל פה", ומצד שני "במגילת אסתר אנו רואים את אחד מפלאי היצירה, את התורה שבע"פ והנפכת לתורה שבכתב" וכו'. אם כן אנו רואים שמדרגת הביניים קשורה באופן מהותי למדרגות שסביבה, ועוד נעמוד על כך בהמשך.
5. אסתר ט, כז; וראה ר"ן לתענית דף יז ע"ב ד"ה ולענין הלכה ודף ו ע"ב - ז ע"א מדפי הרי"ף, לגבי הגדרת מגילת אסתר כדברי קבלה, וברמב"ם, בספר המצוות, שורש א.
6. בבריאה מוצאים אנו מדרגות ביניים תן בראשית החיצונית, ותן בהמשך הגידול ובסיומו. המשנה

הוא בדרגות שבקדושה: במקום - קדושת עבר הירדן, העומדת בין דרגת ארץ ישראל לדרגת חוץ לארץ⁷; בזמן - חול המועד, מדרגת הביניים שבין חול למועד⁸; ובאדם - גר תושב⁹, שהוא בין ישראל לעמים¹⁰.

בכלאיים (פרק ח, משנה ו) מונה בעלי חיים המהווים יצורי ביניים: "שור הבר מין בהמה ורבי יוסי אומר מין חיה, כלב מין חיה ר"מ אומר מין בהמה". הגמרא בחולין (דף פ ע"א) אומרת ש"כוי - בריה בפני עצמה היא, ולא הכריעו בה חכמים אם מין בהמה היא אם מין חיה היא". והמהרש"א ולסנהדרין דף נט ע"ב, ד"ה חבל) כותב שהנחש מצד בריאתו "היה ממוצע בין האדם ושאר בעלי חיים, שמצינו בו כח הדבור וערום מכל החיות" וכו'. ואף לגבי המשך הגידול כותב רש"י (לפסחים דף מז ע"ב, ד"ה מן הצאן, ש"פ לגס יצא מכלל כבש ולכלל איל לא בא, והיינו כל חודש שלשה עשר, דכבש בו שנה הוא, ואיל משנכנס לשנה שניה חודש שלם" וכו'. וכן לגבי סיום החיים מוצאים אנו מדרגת ביניים במפרכסת, ש"יצתה מכלל חיה ולכלל מתה לא באת" (חולין דף קכא ע"ב). וראה עוד בספר העקרים ומאמר ג, פרק א, דף צט ע"ב במהדורת ורשא תרלז) "שנמצא האלמוג שהוא כמו אמצעי בין הדומם והצומח, ונמצא האספוג הימני שאין לו אלא חוש ההרגש והוא כמו האמצעי בין הצומח והחי, ונמצא הקוף שהוא כמו אמצעי בין מיני הבה"ח ומין האדם" וכו'; ובספר "שמונה שערים לרבי חיים ויטאל" - שער חמישי: שער המצות, פרשת עקב, כתב: "זאמנס המלח אינו בחי' דומם, והוא מכלל הצומח, ופעם אחרת שמעתי ממוז"ל שהוא בחי' האמצעי שבין הדומם אל הצומח, וכמ"ש חכמי הטבע כי בין כל מדרגה ומדרגה יש בחי' אמצעי, כמו אדני השדה חיה שהוא בין הצומח והבה"ח, והספוג אמצעי בין הדומם והצומח, וכן האלמוגים הנק' קוראל, והקוף אמצעי בין הבה"ח לאדם... וכן המים אשר מהם נעשה המלח, גם הם נק' צומח, ולכן הם חיים ומתנועעים ממקום למקום" וכו' ודף מב ע"ב במהדורת ירושלים תרסה; ובספר עץ חיים ולר' חיים ויטאל, שער מב, פרק א, כתב: "בכל אלו הד' בחי' הפרטיות יש בחי' א' כוללת כולם והיא ממוצעת בין בחי' ובחי' הכוללת שתיהן, דוגמא מ"ש חכמי הטבע כי בין הדומם והצומח הוא הקוראל"י הנקרא אלמוגים, ובין הצומח והחי הוא אדני השדה הנזכר במסכת כלאים, שהוא כמין כלב גדל בקרקע וטבורו נשרש בקרקע ויונק משם, וכשחזתכין הטבור שלו מת, ובין החי והמדבר הוא הקוף" וכו'. וח"ב דף פט ע"א במהדורת ורשא תרנא.

7. "עבר הירדן... יצא מכלל חו"ל, ולכלל א"י לא בא" וכו' (וצפנת פענח, הלכות כלאיים, פרק א, הלכה א, דף ג ע"א במהדורת פיעטרקוב תרסה).

וראה ברמב"ם (הלכות תרומות, פרק א, הלכה ג) דין דומה לגבי כיבוש יחיד: "הארצות שכבש דוד חוץ לארץ כנען, כגון ארם נהרים וארם צובה ואחלב וכיוצא בהן, אע"פ שמלך ישראל הוא, ועל פי בית דין הגדול הוא עושה, אינו כא"י לכל דבר ולא כחוצה לארץ לכל דבר כגון בבל ומצרים, אלא יצאו מכלל חוצה לארץ ולהיותן כא"י לא הגיעו" וכו'.

8. ראה חגיגה דף יח ע"א.

ואף במעבר בין התקופות השונות בעם ישראל אנו מוצאים מדרגות ביניים. לגבי המשנה באבות (פרק א, משנה א) "משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים" וכו', כותב המאירי ובפתיחתו לאבות, עמוד 10 במהדורת פרנ: "זנתגלגל הדבר כן עד שהגיע לזמן עלי הכהן... ועלי הכהן היה אחרון שבהם, ממוצע בין זמן הזקנים לזמן הנביאים" וכו', ובהמשך (בעמוד 17): "זיהיה עלי הכהן מאחרוני הזקנים לדעתנו, ממוצע בין זמן הזקנים לזמן הנביאים. וראה שם עוד (בעמוד 19) ש"שמעון הצדיק שהיה ג"כ כהן גדול אחר עזרא, והוא היה ממוצע בין זמן אנשי כנה"ג לזמן חכמי התלמוד", וכן (בעמוד 48) ש"התחיל זמן האמוראים: רב ור' חייא ור' הושעיא ובר קפרא ואבוב דשמואל ור' אלעזר הקפר ולוי ורבי אפס, והם היו ממוצעים בין התנאים ובין האמוראים" וכו', וכן (בעמוד 50) ש"מר ימר ומר בר רב אשי והוא רב טביומי ורב אידי בר אבין ורבא תוספאה ורב משרשיא ורפרם בר פפא ורב סמא ורב עינא ורב גביה מבי כתיל, וזה הדור היה ממוצע בין האמוראים ובין רבנו סבוראי" וכו'.

9. ראה פירוש רבנו גרשום לכריתות ודף ט ע"א; נדפס בדף י ע"ב, שגר תושב - "יש בו קצת גירות" ובמאירי ליבמות (דף מח ע"ב) כתב שהוא "גר לחצאין", וראה בגיליוני הש"ס למהר"י ענגל (ע"ז דף סד ע"ב, ד"ה איזהו) ש"גר תושב הוא שמקבל עליו מצוות גר תושב בתורת ישראליות ונעשה ישראלי למצוות אלה" וכו', ולכאורה סותרים דבריו למה שכתב בבית האוצר ומערכת ב, כלל ז) "דגר תושב לא קיבל שום מצוה ממצוות ישראל" וכו'. ועיין עוד בספר משפט המלוכה ולגר"י גרשוני שליט"א, הלכות מלכים, פרק ח, הלכה י ועמוד רסא, במהדורת ניו-יורק תשי"ג בספר משנת יעב"ץ ולגר"ב זילטי זצ"ל, יו"ד, סימן ג ס"ק ב ובמהדורת ירושלים תשי"ד, וחזר ונדפס בקובץ "תורה שבעל פה" כרך כא, עמוד כג.

ובמהדורת מוסד הרב קוק, ירושלים תשמ"ג בספר תורת המלך ולהרב גרשון אריאל, הלכות מלכים, פרק ה, הלכה יא ועמוד רמו במהדורת ירושלים תשי"ח, ופרק י, הלכה ג ועמוד רצ, שם, בספר עמוד הימיני ולמרון הגר"ש ישראלי שליט"א סימן יב, פרק א, אות יא ועמוד קכד במהדורת ארץ חמדה תשנ"ב, ופרק ד, אות ז ועמוד קלט, שם, ובספר באר מרים (להרב דוד מן) ח"ב עמוד קנב (במהדורת כפר חסידים תשמ"ד). וראה גם במאמרו של הרב חיים צימערמאן שליט"א והפירוש, שנה י, חוברת ט, עמוד 17.

מדרגת ביניים נוספת הקיימת באדם, אלא שהיא אינה בין ישראל לעמים, אלא בין האדם לבהמה, מובאת בדברי הראשונים לגבי הכושים, וכפי שכותב הרמב"ם (ובמורה נבוכים, חלק ג, פרק נא, ע"פ תרגום י' אבן שמואל): "זדין אלו כדין בעלי חיים שאינם מדברים, ואינם אצלי במדרגת בני אדם, ומדרגתם בנמצאות למטה ממדרגת האדם ולמעלה ממדרגת הקוף, אחר שהגיע להם תמונת האדם ותארו והכרה יותר מהכרת הקוף" וכך, וראה עוד שם, פרק יח, ובכוזרי, מאמר ראשון, אותיות א וכו'.

וכן מוצאים אנו מדרגת ביניים בישראל, לגבי נערה ש"יצתה מכלל קטנות ולכלל בגרות לא באתה" ויבמות סא ע"ב; וכן פסק הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה פרק יז, הלכה יג.

10. ביטוי להשוואה בין גר תושב וחולו של מועד, בהיותם שניהם מזדגת ביניים, מוצאים אנו אף בברייתא: "גר תושב מותר לעשות מלאכה בשבת לעצמו כישראל בחולו של מועד" וכו' (כריתות דף ט ע"א).

11. "מהו הדבר הנוטל את טעם החיים מההגיון העליון, מהו הענין המרעיל את הנפשות, שלא יחשו את נועם הקודש, את אור ד', ולא יבססו את כל מעשיהם ושאיפות חייהם על פיו, רק אותו הדמיון המתעה, המראה את חֹד האצילות בצורה שוממה, ואת כל המהומה שבחיים בצורה מיושבת ובנויה, מה שהוא השקר היותר מסואב שבעולם" וכו' ואורות הקודש, ח"ב, עמוד שי' "בנין הקדש"ג" "בקטנות הדעת מונח ארס פנימי, שנדמה על ידו שכל הנתקה מן החול' אל הקודש היא דחיה מישות אל אפסיות. ואף על פי שהודאה החיצונה מנגדת לזה מצד קבלת האמונה שמסעדת את כל כושל, גם הנשפל בקטנות, בכל זאת בעצמיותה של ההכרה חסר זה היסוד המאיר, המזהיר את נשמת האדם בתוכיותה, שעל ידו הנשמה

הממשיות¹², ודווקא "מתוך הכרה זו, שהרוחניות היא מציאות, אנו באים להכרה בצדדים השונים שברוחניות, בדרגות השונות שבקדושה"¹². "בכל דבר בעולם יש מדרגות. ד' אחד ושמו אחד"¹³ מתגלה 'משמי מרומא עילאה'¹⁴ במדרגות¹⁵, ועלינו מוטלת החובה להבחין בין המדרגות השונות.

ב. מדרגות בקדושת הזמן, המקום והאדם

"יש זמן מיוחד, מקום מיוחד ואיש מיוחד"¹⁶, אשר הוא קורא בשם ה' המפורש^{17,18}, אך גם בזמן, גם במקום וגם באדם מוצאים אנו מדרגות שונות המביאות את האדם לדרגה נעלה זו¹⁹. בזמן, מוצאים אנו הבחנה בין חול ומועד: "המבדיל בין קודש

טבועה כולה בהכרתה העליונה, שכל הנתקה מן החול אל הקודש היא בריחה מחורבן ואפסיות אל הישוב המילוי והישות הכבירה והאיתנה, אל חיי החיים בעוצם מקוריותם, והזרמת שפעתם החומית, מלאת המנוחה והעז" וכו' ואורות הקודש, ח"ב, עמוד שח: "ישות הקדש"ג, "התיאור המחשבי אפילו היותר פנימי וסוביקטיבי הוא יותר ממשי מכל שאר חזיונות החיים, שהרי אנו מדברים על ערכים של נמצאים ממשיים, שמציאותם קיימת ועומדת בעולם הרעיון של אלפים ורבבות נשמות. הגאוגרפיה המחשבת היא הרבה יותר חשובה ומחזקת מהגאוגרפיה החמרית הנהוגה. ומי שמתרגל בדעה והשכל, במנוחה והרחבת הדעת, מוצא את עצמו כשהוא משוטט באלה העיונים, שהוא הולך ומטייל בעולם ממשי, מבונה ומיושב, למרות מה שהמגושמים חושבים שזהו עסק של דברים שאין בהם ממש. הם אומרים כן מפני שהם מגושמים, ובאמת אין להם בעולם כ"א ציורים מחיים קרובים לחיי הבהמה יותר מלחיי האדם בעל חוש של דעה" ומתוך אגרות הראי"ה, המובאות בגנזי ראי"ה, ח"ה, עמוד 29 ג' "הידיעה מן העולם והמציאות שבאה מצד החול, אינה עולה אפילו לחלק אחד מני רבבה בערך האמת לעומת הידיעה העמוקה של העולם והישות בכלל שבאה מצד הקודש, כי אמתת המציאות והיש הגמור של הכל היא רק בהיות הכל בא מצד ההופעה האלהית, מצד הסתעפות חיים וישות ממקור החיים והיש, שכל מה שמתגלה בתור עולם והויה הוא רק כעין צל קלוש לגבי הישות הטהורה והאדירה שבמקור האלהי" וכו' ואורות הקודש, ח"א, עמוד ב: "דעת הקדש ממקור החיים". ור' עוד שו"ת הרמ"ע מפאנו, סימן קח ועמוד רכה במהדורת ירושלים תשכג, נתיב אהבת רע, פרק א ועמוד נה במהדורת לונדון תשכא, הד הרים ונספחים, עמוד קה.

12. קנין תורה, עמוד מא.
13. זכריה יד, ט.
14. ע"פ תרגום יונתן לישעיה ג, ג.
15. שיחות הרב צבי יהודה, פסח תשלג, 2 ועמוד 1, מהדורת תשמג, וראה עוד אור החיים וויקרא יט, ב, ד"ה עוד ירצה על: "כי כל שער מהקדושה אשר יכנס, עדיין ישנו בגדר הכנסה שער אחר למעלה ממנו, כי אין שיעור להדרגות הקדושה המזומנת לכל הרוצה ליטול את השם" וכו'.
16. "יוה"כ. זהו שליומות כל ימות השנה, דלו א' בהם שהוא תכלית קדושת הזמן, ובית ק"ק תכלית שליומות קדושת המקום, וכה"ג תכלית שליומות קדושת הנפש, וע"כ עבודת יוה"כ הוא בכה"ג ובבית ק"ק כי אז נשלם הכל" ופרי צדיק לבראשית, ספר קדושת שבת, מאמר ז, דף כה ע"ב במהדורת לובלין תרסא.
17. "תנו רבנן: עשר פעמים מזכיר כהן גדול את השם בו ביום" וכו' ויומא דף לט ע"ב.
18. קנין תורה, עמוד יז.
19. ר' יהודה בן בבא אומר: לא כל האדם ולא כל המקום ולא כל השעות שוין" ומשנה, יבמות דף קכ ע"א, "אורות הקודש שמתנוצצים באיזו נקודה, צריכים תמיד להעריך את ערכם איך הם מתפשטים בגניזה בכל המרחב, והולכים בשבילים נסתרים וזרמים חבויים עד שבאים להתגלות באותה הנקודה המאירה. קדושת האדם שבישראל הרי היא חבויה בכל האדם הכללי באנושיות כולה בעומק הגניזה, והיא הולכת וזורמת על ידי כמה דרכים עמוקים סבוכים וגנוזים עד שבאים לידי הגילוי של ההארה בנשמת ישראל. קדושת המקום מלאה כל העולם, אבל חבויה היא ועלומה, והולכים שטפי הקודש המסתתרים ושואפים אל מקום התגלותם, עד שבאים לידי גילוי בארץ ישראל, ראש עפרות תבל, ומשם לנקודת הקודש, בית המקדש ואבן שתיה, מציון מכלל יופי אלהים הופיע. קדושת הזמן מתפשטת היא על כל אורך הזמן, ברוך ד' יום יום, והולכים קוי אורי הקודש ונמשכים בצורה מסותרת עד שבאים לידי הבעה וגילוי בזמנים המקודשים, בקדושת השבת - תחלה למקראי קודש - בתור קדושה מקורית שהיא

לחול"20. יש הבחנה בין מועד קטן ומועד גדול: "גם בתוך המועדים יש מדרגות וחילוקים; חול המועד נקרא 'מועד קטן', לעומת יום טוב שהוא מועד גדול; מועד קטן הוא החול של המועד, חול בתוך הקודש, וקודש בתוך החול"21. ויש הבחנה גם בין שבת למועד: "לעומת השבת המתקדשת על ידי הקב"ה, הרי המועדים מתקדשים על ידי העם"22,23.

במקום מוצאים אנו הבחנה בין קדושת ארץ ישראל²⁴ לטומאת ארץ העמים²⁵. יש הבחנה גם בין קדושת עבר הירדן וקדושת ארץ ישראל. "יש דברים ברורים ומפורשים של חז"ל: 'שלוש ארצות בארץ ישראל: יהודה, גליל ועבר הירדן'²⁶; כל שלשתם הם קדושה אחת שמתגלה בדרגות; לעילא לעילא נמצאת יהודה, בו מקום המקדש²⁷, ולעומתה עבר הירדן אשר אי אפשר להביא ממנה שתי הלחם²⁸,29. ואף בתוך ארץ

משפעת קדושה על העולם ועל ישראל, ובקדושת הימים טובים בתור מקבלי שפעת הקדש על ידי ישראל דקדשינהו לזמנים" וכו' (אורות הקודש, ח"ב, עמוד שכ' "התנוצצות הקדש בעולם", ובהערות שם עמודים תקצט - תר).

20. ברכת ההבדלה.

21. שיחות הרב צבי יהודה, פסח תשלג, 5 ועמוד 4, מהדורת תשמ"ג, וראה אגרות הראיה (אגרת קי, ח"א עמוד קלה), לגבי האבות שקיימו "אפילו עירוב תבשילין, דהיינו אפילו אותם הקיים הדקים שמבדילים בין קודש חמור לקודש קל, שהם יותר נעלמים מאותם שמבדילים בין קודש לחול ובין טמא לטהור וכו' " וכו'. וכן ראה בשו"ת אבני נזר ואו"ח, ח"א, סימן ב, אות מב) "דחול המועד אינו קודש בעצמו, רק מכח יו"ט, וכמו שהלבנה מקבל מהחמה, ושם קודש מונח על מקור קדושה, לא כמו קודש שהוא על האיש המתואר בקדושה, וע"כ אין שם תואר קודש אלא יו"ט שעצמותו קדושה, אבל חול המועד שבעצמו חול, והוא מקודש מקדושת יו"ט, כמו הירח שמקבל אור משמש, אין לקרותו קודש רק [מקרא קודש און קדוש, על כן מברכין בין קודש לחול, והוא בבחינת עצמותו" וכו'.

22. "מועדי ה' צריכין קידוש בית דין, שבת בראשית אינה צריכה קידוש בית דין" וכו' וב"ב דף קכא ע"א.

23. קנין תורה, עמוד פד. ובמקום אחר כתב הרב צבי יהודה זצ"ל: "מדה עצמית זו של ישראל, של השייכות ההדדית אשר ביניהם לתורת ד' ומצוותיו, היא גם קובעת את כל עיקר כוחם במה שהם "מקדשים את הזמנים" (ברכות מט), שהם מגלים בזה את ערך הקודש האמיתי, את ערך הקיום האמיתי ו'קדוש לעולם קיים", סנהדרין צ"ב) של כל סדרי חיי האדם בעולמו. על כן קדושתם של ישראל מזדהית היא עם קדושתם של הזמנים, של סדרי החיים בעצמם, - שהן קשורות ומאחדות יחד" וכו' ולנתיבות ישראל, ח"א, עמוד 218: "קודש ישראל וזמנו" ובהערות לעולת ראייה (חלק ב, הערה א, קנה עמוד תלא) הוסיף וכתב: "מקדש ישראל והזמנים" - הודאת ההודעה ותפלת הבקשה המפורטת לקידוש אותו היום, חוזרת לגילוי מקורה בחתימת ברכתה, מתוך הנחלת האהבה והרצון לכחם הכללי של ישראל מקדשי שמו, אשר בו נמשך קידושם את הזמנים בכללותם, וישראל קדשינהו לזמנים' (ברכות מט), ובאורות (אורות התחיה, סעיף ה, עמוד נה) מצינו: "רוחנו איננו ירא מפני הזמנים; הוא יוצר את הזמנים ומטביע עליהם את צורתו" וכו'.

24. "ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות" וכו' ומשנה כלים א, ו.

25. "תניא יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים גזרו טומאה על ארץ העמים" וכו' ושבת דף יד ע"ב.

26. ראה משנה שביעית ו, א, ט, ב, ומשניות ב"ב דף לח ע"א וכתובות דף קי ע"א והערות הרב אבינר, שם, מס' 34, וראה עוד סנהדרין דף יא ע"ב; רש"י לירמיה כב, כט.

27. עי' יהושע כב, יט: "אם טמאה ארץ אחוזתכם עברו לכם אל ארץ אחוזת ה' אשר שם משכן ה' והאחוז בתוכנו", וברד"ק: "אם טמאה בעיניכם לפי שאין המשכן שם" והערות הרב אבינר, שם, מס' 35, וראה רמב"ם והלכות קידוש החודש, פרק ד, הלכה יב: "אין מעברין את השנה אלא בארץ יהודה, שהשכינה בתוכה, שנאמר: 'לשכנו תדרשו' (דברים יב, ה) וכו'; ועיין עוד באור החיים (במדבר לב, ג, ד"ה גם מצינו), שאין עבר הירדן ראוי לבית המקדש ולשכון השכינה" וכו'.

28. כך משמע מחר"ן נדרים כב ע"א, ד"ה שהוא שעתא. ועי' משנה כלים א, ו. ובגליון הש"ס ציין רע"א את רש"י במנחות פג ע"ב, ד"ה כל הארצות, וכן רש"י סנהדרין יא ע"ב, ד"ה על שתים מותן, משם משמע שרש"י סובר שמביאים שתי לחם מעבר הירדן. ובברכי יוסף או"ח ס' תפט ביאר שמחלוקת רש"י ור"ן

ישראל "יש מדרגות בקדושה, ובית המקדש למעלה מכולן; למעלה מארץ ישראל, ולמעלה מירושלים³⁰31". "קיים קשר בין הקרקע ובין הקדושה הנמצאת בה³². הקרקע איננה יתומה, אלא היא קשורה לפנימיותה"³³, ועל כן "יש מדרגות בקדושת הארץ"³⁴.

ואף באדם מוצאים אנו מדרגות³⁴. יש הבדל בין ישראל לעמים³⁵. "ישראל כעם הם

היא האם עבר הירדן היא חלק א"י מכח כבוש או מכח הבטחה, ואכמ"ל והערת הרב אבינר, שם, מס' (36).

וראה עוד העמק דבר לבמדבר (לב, כב): "עבר הירדן, אע"ג שבאמת קיל קדושתה מגליל ויהודה, מכל מקום תהיה הארץ לאחזה לפני ה' בקבלת השגחתו ית' וכל מנהגי א"י" וכו', ולדברים (ג, יב): "דעבר הירדן קדושתה קלה מא", וגם כח התורה מעט בקרבה כדתניא באדר"נ" וכו'.

29. שיחות הרב צבי יהודה, מטות-מסעי תשלו, 7 (עמוד 5 במהדורת תשלט).

30. ראה משנה כלים א, ה; רמב"ם הלכות בית הבחירה, פרק ז, הלכות יד-כא; ספר טוב הארץ ולר' נתן שפירא) ח"ב וירושלים תרנא.

31. קנין תורה, עמוד עד.

32. ראה חסד לאברהם ולר' אברהם אזולאין מעין שלישי, עין הארץ, נהר יג ודף כא ע"א במהדורת לבוב תרכג, וטוב הארץ ולר' נתן שפירא) ח"א, דף לז ע"א ובמהדורת ירושלים תרנא.

33. קנין תורה, עמוד צ.

34. קנין תורה, עמוד פח.

34א. ראה זוהר, תזריע וח"ג דף מח ע"א: "בכמה דרגין אתקרי בר נש" וכו'.

35. ראה קנין תורה, עמוד סא. וכן מוצאים אנו בדברי הרב זצ"ל: "טעות יסודית היא החזרה מכל היתרון שלנו, החדלון מההכרה של 'אתה בחרתנו'. לא רק משונים אנחנו מכל העמים, משונים ונבדלים בחיים הסתוריים מצוינים שאין דוגמתם בכל עם ולשון, כ"א גם מעולים וגדולים מאד מכל עם. אם נדע את גדולתנו אז יודעים אנו את עצמנו, ואם נשכח את גדלו אנו שוכחים את עצמנו, ועם שישכח את עצמו בודאי הוא קטן ושפל. רק בשכחת עצמנו הגנו נשארים קטנים ושפלים, ושכחת עצמנו היא שכחת גדולתנו. נשמתנו מקפת עולם ומלא ומצגת אותו על בסיס אחדות העליון, ומשום כך היא בקרבה תמה וכוללת, ואין בה כלל אותם הנגודים וההרכבות השונים, הרגילים בנשמות עם ולשון. גוי אחד אנחנו, אחד כיחודו של עולם" וכו' ואורות, אורות התחיה, סעיף ה, עמוד נה. יש חשיבות לעמוד על ההבדל שבין ישראל לעמים באחדותם ובקדושתם: "הקדש הוא פועל בקרבנו פנימה, שאיפות חיינו הכלליות אליו הן הולכות יש נטיפות של קדש בכל עם ולשון, אבל ערכי החיים כולם אינם צומחים מזה. לא כן בישראל. 'בכל דרכך דעה', שהיא פרשה קטנה שכוללת כל גופי תורה, שיוצאת אל הפועל ביחודי סגולה, נחלת הכלל היא באמת כל שאיפת החיים וכל חפץ החיים, הקנין ותשוקותיו, העשר והכבוד, הממשלה וההתרחבות בישראל, ממקור הקדש הם נובעים" וכו' ואורות, ישראל ותחיתו, סעיף ג, עמוד כא. וההבדל הזה הוא הבדל נשמת: "יכול אדם, שכל ההבדל שבין ישראל לעמים הוא מתבלט ע"י המצות שבפועל, שהרי אפשר להרעיון להיות מקיף והולך את כל האדם כולו. אבל סקירה של טעות היא זו, כי אם באמת היה הרוח והרעיון מקיף את הכל, לא היה צורך באותו ההבדל המעשי כלל, וגם לא היה מועיל ומתקיים. אבל תוכן הדבר הוא, שהיסוד הנפשי שהרעיון הוא בנוי עליו, שעל יסוד אותו הרעיון כל הארג הגדול של החק המעשית מתפשט, זה היסוד הוא העצם הנשמתי שהוא מצביין את ישראל בתור חטיבה מיוחדת, חטיבה אחת בעולם. ומההבדלה הזאת נובעות הן כל ההבדלות המעשיות. ואפילו כשהאחרונות נפגמות, אינן יכולות להגיע את פגמיהן ביסוד העליון, שהיא החטיבה הנפשית, שההבדלות כולן יונקות ממנה, ולעולם ישאר הבדל בין ישראל לעמים כדי לבסס ע"י ההבדלה את התוכן החול ואת התוכן הקודש של העולם בתיקונו המרושם" (אורות, אורות ישראל, פרק ה, סעיף ז, עמוד קנה). יש הבדל בין נשמת ישראל לנשמת הגויים, ו"ההבדל שבין הנשמה הישראלית, עצמיותה, מאוייה הפנימיים, שאיפתה, תכונתה ועמדתה, ובין נשמת הגויים כולם לכל דרגותיהם, הוא יותר גדול ויותר עמוק מההבדל שבין נפש האדם ונפש הבהמה, שבין האחרונים רק הבדל כמותי נמצא, אבל בין הראשונים שורר הבדל עצמי איכותי" (אורות, אורות ישראל, פרק ה, סעיף י, עמוד קנו, ועיין הערות מרן הרב צבי יהודה זצ"ל שם, עמוד קפג). ההבדל הוא שנשמת ישראל פונה לאחדות, לקודש, לאלקי, מה שאין כן נשמת הגויים: "תכונת נפשה של כנסת ישראל, היא נבדלת בעקרה מתכונת הנפש של כל עם ולשון. בכל עם ולשון הנקודה הפנימית של חפץ החיים הקבוציים מיוסדת היא על התוכן הכלכלי לכל צורותיו, ביסוד חדאגה הפנימית השרויה בקרב האדם לבצר את מעמד חייו הגשמיים, והרוח העליון המחיה ומאיר את הנקודה

המעולים שבכל הגויים³⁶: 'עם ה'³⁷. אפשר שיהיו גויים יחידים שהם חכמים³⁸

הזאת הוא רוח הסדר והיופי, שהוא חפץ העונג של החושים ע"פ משאלות לב האדם, וכשהם באיזה קיבוץ על פי סגנון אחד - עושה השווי הזה את התוכן הלאומי. אמנם בישראל מונחת התכונה האלהית במעמקי טבע נשמת האומה. הצמאון לדעה והרגשה אלהית בתכלית עליונותה וטהרתה היא לו הנקודה שהחיים מורגשים בה, והעידונים הנובעים משלמות ציור זה בכל רחבי החיים ועמקיהם הן המגמות האסתטיות וכו' ואורות, אורות התחיה, סעיף י, עמוד סד, ומכיוון שנשמת ישראל פונה לאלקי, לכן היא נשמה פועלת, מה שאין כן נשמת הגויים: "ההבדל העצמי שבין ישראל לעמים בשורש נשמתם הוא, ששכל האדם בכללו, שאיננו כי אם שכל מצויר, מציג ברוחו את המצוי ומגלם אותו במעשיו באמנות לכל פרטיה, מסתגלים לו כל העמים אשר תחת כל השמים, אבל סגולה אלהית של שכל יוצר, זאת היא הפליאה של סגולת ישראל, שהיא מבדלת אותו מן העמים כולם בעליוניות כזאת שכל הבדל סוגי לא ידמה לו" וכו' ואורות הקודש, ח"ג, עמוד סז: "סגלת ישראל היוצרת".

36. "כי עם קדוש אתה לה' אלהיך, בך בחר ה' אלהיך להיות לו לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה; לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם, אי אתם המעט מכל העמים" ודברים ז, ו-ז, וראה גם דברים יד, ב - "ז'טעם 'חשק', שנקשר עמכם בקשר אמיץ שלא יפרד מכם לעולם, מלשון 'חשוקיהם כסף' (שמות כז, יג) ויבחר בכם מכל העמים שתהיו אתם סגולה ונחלה לו, כי הבחירה בכל מקום ברירה מן האחרים" וכו' (ורמב"ן שם). "בראשונה - אמרתי - חל הענין האלהי על יחיד בכל משפחה שהיה גרעין האחים וסגלת האב, הוא שהיה מקבל האור והוא, וכל האחרים לא היו כי אם כקלפות, ולא קבלו אותו האור. עד שבאו, בני יעקב שכלם היו סגלה וגרעין, ונבדלו משאר בני אדם בתכונות אלוהיות שעשאום כאלו לבני מין אחר, מלאכי" וכו' (כוזרי, מאמר א, אות קג) "כי היסודות, כמו שאתה יודע, לא נתהוו כי אם למען יתהוו מהם המצמצמים, ואחריהם הצמצמים, ואחריהם בעלי החיים, ואחריהם האדם, ואחריהם סגלת האדם. הכל נתהוו אפוא בעבור הסגלה ההיא למען ידבק בה הענין האלהי" (שם, מאמר ב, אות מד) "ההקדמה הרביעית - ההודאה כי יש במציאות מדרגות עליונות ותחתונות... ובדומה לזה, הפחות בבני אדם מקימי מצוות האלוהי ית', מדרגתו למעלה מזו של העליונים במחסרי מצוות, כי המצוה הבאה מאת האלוהי מקנה לנפשות התנהגות מלאכים ותכונות" וכו' (שם, מאמר ה, אות כ, הקדמה רביעית). וראה עוד כוזרי, מאמר א, אותיות כז וצה, ואוצר נחמד למאמר ב, אות נה.

37. יחזקאל לו, כ; וראה כוזרי, מאמר ב, אות נז: "ובאמת אין אנו נקראים עם משה, כי אם עם האלוהי, כאמור: 'עם ה' אלהי' וכו'".

38. על פי הנוסחה המקובלת סובר הרמב"ם (בהלכות מלכים, פרק ה, הלכה יא) שגוי שקיים שבע מצוות בני נח "מפני הכרע הדעת - אין זה גר תושב, ואינו מחסידי אומות העולם ולא מחכמיהם". אולם מרן הרב זצ"ל כתב (באגרותיו, אגרת פט, ח"א עמוד צט במהדורת מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ"ב) שיש לגרוס: "אלא מחכמיהם", וכפי שכתבו גם בספר כבוד אלקים ולר' יוסף שם טוב, בסופו ודף כט ע"א במהדורת פירא שטז, בספר מעשה אפוד ולר' יצחק בן משה פריפוט דוראן הלוי, בהקדמת המחבר ועמוד 3 במהדורת ווין תרכ"ה בשו"ת מהר"ם אלשקר, סימן קיז, ד"ה אמר הכותב כבר, בשו"ת עונג יו"ט, אור"ח, סימן יט, ד"ה ודע; בספר תולדות אדם ולר' יחזקאל פיוויל, ח"ב, פ"ה, בהשמות לח"א דף כב ע"א ודף כה ע"א במהדורת וילנא תרמ"ד וב"כ ספרי מהר"ץ חיות, תורת הנביאים, פרק יא וח"א, עמוד סו, במהדורת דברי חכמים, ירושלים תשי"ח, וקונטרס אחרון וח"ב, עמוד תתרלה, שם, וראה גם הערה סט במהדורת רמב"ם לעם ומוסד הרב קוק, ירושלים תשכ"ב, בספר אפיקי יהודה ולר' יהודה עדלג, ח"ב, דרוש לה, ס"ק ז ודף קא ע"ב במהדורת אמשטרדם תקפ"ז ובקובץ רבנו משה בן מימון, ח"ב, עמוד קפא (מהדורת ירושלים תרצה) ועיין עוד אור החיים שמות יח, כא, ד"ה והנראה. ולפי זה סובר מרן הרב זצ"ל שלדעת הרמב"ם שיש מקום לחכמה אנושית אצל הגויים, אף כשאינה באה מכח התורה.

יתרה מזאת, מרן הרב זצ"ל כותב (שם, עמוד ק) "ודעתי נוטה שכונת הרמב"ם היא שמעלת יש להם חלע"ה היא מעלה ירודה מאד, אע"פ שהיא ג"כ טובה גדולה, אבל כיון שאפילו רשעים וע"ה שבישראל זוכין לה, היא לפי ערך המעלות הרוחניות מעלה ירודה, והרמב"ם סובר שהמושכלות מצליחים את האדם הרבה עוד יותר מהצדק של ההנהגה, ע"כ סובר שהמדרגה של יש להם חלע"ה היא מעלה של חסידי אר"ה דוקא, שלא גברו במושכלות, כ"א קבלו האמונה בתמימות רגשי לבב, והתנהגו בדרך ישרה ע"י מה שקבלו שהמצוות שלהם ניתנו כך ע"פ ד', אבל מי שע"י הכרע הדעת זכה להשיג ז' מצוות ב"ה, הוא באמת חכם לב ומלא תבונה, הוא נחשב מחכמיהם, שמעלת החכמה היא גדולה מאד, וא"צ לומר שיש לו חלע"ה, כ"א הוא עומד במדרגה קדושה, שצריכה להתפרש במבטא יותר מלא מהלשון של יש לו

נבונים³⁹ וחסידים⁴⁰, אולם כעם הם 'עם הדומה לחמור'⁴¹. כפרטים הם יכולים להיות גדולים, אולם לא כעם, לא ככלל⁴² ו⁴³. "קדושת הפרט יש גם אצל גויים, כמו שנאמר:

חלע"ה" וכו', ואם כן הוא סובר שמעלת החכמה האנושית של הגויים גדולה אף ממעלת קבלת הציווי האלוקי כשאין בה חכמה על ידיהם והעירני על כך אאמו"ר שליט"א, ואם כן מובנת ההדגשה ש"אפשר שיהיו גויים יחידים שהם חכמים" וכו' ובעז"ה עוד נעמוד במקום אחר בהרחבה על דבריו אלו של מרן הרב זצ"ל.

39. "ב'חכמה' - מה שאדם שומע מאחרים ולמד; 'בתבונה' - מבין דבר מלבדו מתוך דברים שלמד" ורש"י לשמות לא, ג, ע"פ חגיגה דף יד ע"א, וראה עוד רש"י לדברים א, יג, "כמה גדול הוא הערך המבדיל שבין חכמה לבינה; החכמה מקורית היא, אינה צריכה לקחת את יצירותיה מנושאים זולתה; היא מוצאה את מעינה המתברך ומתגבר, עולה ומפכה תמיד, מתוך תוכיותה. ובינה היא בינת דבר מתוך דבר, צריך איזה דבר תמיד לבא ולהזרע, להכנס אל החוג, עד שיאירו החיים, חיי הבינה" וכו' ואורות הקודש, ח"א, עמוד נז: "חכמה ובינה", וראה שם בהערות ח"ב עמוד תקפא; "וצריך האדם להתאמץ בסוד המחשבה, וידע כי 'המבין דבר מתוך דבר' - מחשבה דילה חשיב קמי קדשא בריך הוא מכל קרבנין ועלוין וזוהר, נשוא, ח"ג דף קכא ע"ב, אם כן יש למחשבה קדושה וציורים שכליים עליונים כל סגלות הקרבנות ועיין מנחות דף קי ע"א. זוהר, ויחי, ח"א דף רמו ע"ב, וצו, דף לה ע"א, ותיקוני זוהר, תיקונא שתיתא: 'תלמיד חכם מסתרא דמחשבה'" וכו' ואורות התשובה, פרק יד, סימן לח, והערות מרן הרב צבי יהודה זצ"ל, שם, במהדורת אור עציון, תשלט.

40. "חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא" ורמב"ם, הלכות תשובה, פרק ג, הלכה ה, וראה עוד רמב"ם, הלכות איסורי ביאה, פרק יד, הלכה ז; הלכות עדות, פרק יא, הלכה י; הלכות מלכים, פרק ה, הלכה יא; פירוש המשנה לסנהדרין, פרק י, משנה ב; קובץ תשובות הרמב"ם ואגרותיו, ח"ב, דף כג ע"ב ומהדורת לפסיא תריט; מאירי לע"ז דף י ע"ב, ד"ה חסידי. וראה עוד "המחשבה הישראלית" ובעריכת א' קלמנוס, פתגמים ופרורים, פ"ג ועמוד יז במהדורת ירושלים תרפ"ז; "אמר החסיד שבאו"ה בימינו, סולובייב, ששאלת היהודים אינה במציאות כלל, כ"א היא שאלת הנוצרים שלא באו למדרגה המוסרית האנושית למען דעת איך להתנהג עם עם יקר הערך ורב הכשרון כיהודים".

41. ראה יבמות דף סב ע"א לגבי עבדים, וכן הוא לגבי גויים כפי שמשמע מה"חינוך" בשורש מצוות פדיון פטר חמור ומצוה יא, ועיין עוד באגרות הראיה ח"א אגרת לד ועמוד לא במהדורת מוסד הרב קוק, תשכב.

42. "אין עם בכל עמי התבל שיקרת הטוב של האורה היותר עליונה תהיה גנוזה במהותה של שורש נשמתו כ"א ישראל. ישנם חסידים וחכמים יחידים, אבל אין בארץ 'גוי צדיק' כ"א ישראל" וכו' ואגרות הראיה, אגרת קמ, ח"א עמוד קעח במהדורת מוסד הרב קוק תשכב; "ישנם בעולם חסידים, פלוסופים, אנשי קודש ואנשי אלהים, אבל אין בעולם אומה שנשמתה העצמית לא תוכל להשתלם כ"א ע"פ המגמה של האידאיה האלהית העליונה בעולם, כ"א ישראל" וכו' ואורות, אורות התחיה, סעיף ב, עמוד נג, "מצד של יחידי הסגולה אין אנחנו יודעים הבדל בין עם ולשון, ונכרי שעוסק בתורה ה"ה ככה"ל וב"ק דף לח ע"א, וכבר אמרו חכמינו הראשונים: 'נקבל פני פלוסופוס חברנו' ומסכת דרך ארץ רבה, פרק ה, אבל מה שאנו דורשים בשבחה של כנסת ישראל בכלל הוא על דבר הסגולה האלקית הנמצאת בנשמת האומה בכללה, וממילא היא מתגלה ג"כ בכל יחיד באיזו צורה מיוחדת, ומקרא מלא הוא: 'ונפלינו' וגו' " וכו' ואגרות הראיה, אגרת סד, ח"א עמוד ע במהדורת מוסד הרב קוק תשכב; "אצל העמים כולם יכולים לפי המצב ההוא שבאנושיות רק יחידים להיות מתנשאים למדרגת הצדק, אבל אין מעמד לשום אומה בעולם שיהיה הצדק חותמה, ושיהיה היושר האלהי שאיפתה היותר אדירה ופנימית, כי אם עם ד' אלה. אנחנו הננו מוצאים את עצמנו מצד טבע לאומנו, כי החפץ הנשא לצדק האלהי שישלוט בקרבנו ובעולם - זהו אדיר חפצנו הכללי. הרגש הנשא הזה דופק בחזקה בחיינו היותר פנימיים, וכל מי שרוצה לחוש את נשמתו הישראלית, ימצא אותה כשיבקשנה בקרבו פנימה. זהו שורש אהבת האלהים הצפונה בלבבנו ובנפשנו פנימה" וכו' ועקבי הצאן, המחשבות, עמוד קכד; אחד מההבדלים הנמצאים בין לאומיותם של ישראל להלאומיות של כל עם ולשון, הוא שהיסוד הלאומי והרגשותו אצל כל עם ולשון, יש לו בהפסיכיקה הלאומית אותו הערך של תביעה טבעית בהפסיכיקה הפרטית שהיא מתקדמת ומתגדלת יחד עם טבע הגידול בלא פיתוח מיוחד, מה שאין כן הלאומיות הישראלית, היא מיוסדת ע"פ תביעה מוסרית גדולה ועמוקה" וכו' ואורות, אורות ישראל, פרק ו, סעיף ג, עמוד קנח.

43. קנין תורה, עמוד צו.

מ'עיד אני עלי שמים וארץ, בין ישראל בין נכרי, בין איש בין אשה, בין עבד בין שפחה, הכל לפי המעשה שעושה - כך רוח הקדש שורה עליו⁴⁴, אבל זה רוח הקדש לפי המעשים, לפי המוסריות של האדם, שמופיע מלמטה למעלה⁴⁵. "ניתן למצוא אצל הגויים צדיקים⁴⁶ וחסידים⁴⁰, אולם זהו אוסף של יחידים, ואילו עם ישראל הוא גוף אחד⁴⁷ חי ופועל"⁴⁸.

44. תנא דבי אליהו רבא, פרק ט, וראה בתוספות בן יחיאל, שם, אות א. וראה גם עקבי הצאן, המחשבות (עמוד קכב): "המחשבות הרוחניות מתחלקות ביחסון לחלוקת עמים בשלשה חלקים כוללים. ישנן מחשבות כלליות גדולות וקדושות שאינן נוגעות כלל בנחלת כל גוי ואומה, וכל חכמי לב וכל קדושי רוח שבכל האדם אשר על פני האדמה שוים בהן לטובה. מ'עיד אני עלי שמים וארץ בין ישראל בין נכרי, בין איש בין אשה, בין עבד בין שפחה, הכל לפי המעשה שהוא עושה כך רוח הקדש שורה עליו ותנא דבי אליהו רבא, פרק ט. 'כהנים לויים וישראלים לא נאמר, אלא 'האדם', מלמד שאפילו נכרי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול' ועבודה זרה דף ג ע"א. הדברים הכללים הללו, מצד עיון גבהם, אינם מקבלים שום שינוי מצד המצב של האדם המשיג אותם. עוד מין שני יש, שבעצם הדברים האם כל כך כלליים עד שאין הפרש באיזה שפה ולשון ומאיה בן אומה שיאמר, ומכל מקום הם סמוכים לרגשי לב ולהשפעות מעשיות באופן קרוב עד שהם משתנים מצד הסגנון שלהם לפי תכנה של כל אומה לפי דרכיה ומחשבותיה. על כן הדברים הללו צריכים להיות מיוחדים לישראל, שלא לערב את הסגנון המיוחד הטהור שלנו בסגנון זר. ויש ג"כ מין שלישי של מחשבות של אמת ושל קדושה שהן מיוחדות דוקא לישראל, לא רק מצד הסגנון כי אם מצד התוכן והפנים, ומי שבא לערב בדברים הללו נטיעים של חוץ הרי הוא מערבב ופוגם. לאלה לא יועיל שום שינוי צורה ושום יפוי סגנון, מצדן הגנו 'עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב' (במדבר כג, יז) וכו'.

45. שיחות הרב צבי יהודה, תרומה תשכז, תוספת מדברי רבנו להשלמת גליון הדפוס: "ישראל לב האומות" (עמוד 7, מהדורת תשמ).

46. "שלישים צדיקי אומות העולם, שאומות העולם מתקיימים עליהם" וחולין דף צב ע"א. יש צדיקים בעובדי כוכבים שיש להם חלק לעולם הבא" (תוספתא, סנהדרין, פרק יג. "זאף רשעי ישראל וצדיקי עובדי אלילים שנשתיירו בגיהנם עונים ואומרים אמון מתוך גיהנם" וכו' וילקוט שמעוני, ח"ב, רמז תכט). אבל ראה כוזרי, מאמר שלישי, אות עב. "וצדיקים על צד האמת לא ימצאו כי אם בקרב אנשי הסגולה, והם ישראל" וכו'. וראה גם באגרות הראיה, אגרת מד. "כי אע"פ שיוכלו להיות אנשי אלקים ג"כ בכל עם ולשון, מ"מ מוכרח הוא שכל איש ואיש מאיזה אומה שתהיה יכל בקרב את תוכן הנשוא וגם את התוכן השפל של אומתו, כי אין אפשרות לשום אדם להיות מחלץ את עצמו לגמרי ממסגר האומה שכבר קבעה לה תכונה נפשית מיוחדת בזה עצמה שעלתה על במת העמים בתולדה" וכו' (ח"א, עמוד מג).

47. "כשם שההתייחסות הישראלית היא בעיקרה בקדושה האלהית המיוחדת לציבור הישראלי, לאומה הישראלית, שהיא חלקן וחבל נחלתו, קדש לו וראשית תבואתו, אשר בחר בנו מכל העמים להיות לו סגולה, ונתן לנו תורתו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו, כן שלילת הישראליות של מי שאינם ישראלים מתבטאת היא לא בערך האישי הפרטי שלהם, שנבראו בצלם אלהים, כי אם בצבוריותם, בגיותם, בעמיותם" וכו' ועולת ראיה הערה א, יא. ח"ב עמוד תבג. "היחס של כנסת ישראל ליחידיה הוא משונה מכל היחשים של כל קיבוץ לאומי ליחידיו. כל הקיבוצים הלאומיים נותנים הם ליחידיהם רק את הצד החיצוני של המהות, אבל עצם המהות - זה שואב כל אדם מנשמת הכל, מנשמת אלהים שלא באמצעות הקיבוץ, מפני שאין להקיבוץ חטיבה אלהית, שמגמה אלהית עצמית שרויה בתוכו. לא כן בישראל, הנשמה של היחידים נשאבת ממקור חי העולמים באוצר הכלל, והכלל נותן נשמה ליחידים. אם יעלה על הדעת להנתק מהאומה, צריך הוא לנתק את נשמתו ממקור חייתה, וגדולה היא משום כך ההזדקקות שכל יחיד מישראל נזקק להכלל" וכו' (אורות, אורות ישראל, פרק ב, סעיף ג, עמוד קמד). "יש בכללות כנסת ישראל קדושה מיוחדת, מה שלא נמצא בכל עם ולשון, שכל אומה - עיקר הקיבוץ שלה הוא כדי להיטיב להיחידים הפרטיים, אבל הכלל מצד עצמו אין לו מציאות עצמית, ונמצא שערך הציבור כלפי אה"ע הוא בבחינת שותפים, ואצל השותפים בודאי העיקר הוא חלקו של כל יחיד שבשותפות הכללית לגבי אותו היחיד. אבל באמת לגבי ישראל ציבור ושותפין הם שני מושגים, כדמשמע מסוגיא וממשנה דתמורה י"ג א': אין הציבור והשותפין עושין תמורה, מפני שיש בציבור של ישראל קדושה ומציאות כללית, שאינה נערכת כלל כלפי החלק של כל פרט, והיא עומדת למעלה מגדרי חלוקה" וכו' (משפט כהן, סימן קכד, עמוד רעג). וראה אישים ושיטות (לרש"י זיין) עמוד 236,

אך גם בציבור זה ישנן מדרגות⁴⁹. הוא "מורכב מצדיקים בינוניים ורשעים"⁵⁰. יש בו

ועיין עוד בספר פסקי תשובה ולר' אברהם פיעטרקאווסקי סימן רנט, ועיין עוד אור החיים שמות כ, ב, ד"ה עוד ירצה לדבר, ודברים כט, כ, ד"ה ואומר.

48. קנין תורה, עמוד עג.

49. "ידוע הוא כי הגם שבכללות עם ישראל שורשם אחד, אף על פי כן הם במדרגות זו למעלה מזו, בסוד 'כי גבוה מעל גבוה' וגו' וכו' ואור החיים ויקרא יז, י, ד"ה ונראה"ל "כח האומה בגמר האופי שלה בנוי הוא ע"פ היסוד הציורי שלה בתוכן הרוחניות שמתחלק להמון מדרגות ומינים שונים, בין רם לשפל, בין קודש לחול, בין טמא לטהור, עד הרום והקודש העליון של אור ישראל וקדושו, אשר חלק ד' עמו, ועם זה כח החיים העצמיים המונח ביסוד האומה והולך ומתפשט מדור לדור ע"פ צביונו המיוחד" וכו' וגנוי ראי"ה, ח"ב, עמוד 222 "הנשמה שלנו גדולה היא, חזקה ואדירה, חומות ברזל היא משברת, הרים וגבעות היא מפוצצת, רחבה היא מרחב אין קץ, אי אפשר לה להתכוץ, מוכרחת היא להתפשט על כל אלה מליוני הנפש הישראליות שלנו בכל דרגותיהם, בכל עליותיהם וירידותיהם, בכל ההרים שעלו שמה ובכל העמקים שירדו שמה, בכל מרומי קרת שהם עומדים שמה בראש מורם, בכל החורים אשר התחבאו שמה, מעוצר בוז וקלון, עמל ויגון, בכולם נשמתנו תתפשט, את כולם תחבק, את כולם תחיה ותעודד, את כולם תשיב למקום בית חיינו" וכו' (אורות, אורות ישראל, פרק ג, סעיף יא, עמוד קמח) "אותה המחשבה שחושבים אחרים להשריש, שהשוב צריך להיות מחונך בחינוך בעל גון אחד, עליה מוכרחים אנו להלחם; שונים הם המעמדים הרוחניים והחמריים, שונים הם הכשרונות, ושונה מוכרח להיות החינוך" וכו' ואגרות הראיה, אגרת תרמד, ח"ב עמוד רס"ג "ידענו שאין בני האדם שוים במדרגותיהם, ביחוד במה שנוגע לתוכנם הרוחני שהוא יסוד החיים" וכו' ומאמרי הראיה, עמוד 76: "מסע המחנות"ל "זכלפי החילופים שבמדרגות של אישי ישראל בתוכן קדושת היהדות שבנשמתם, ככה יתחלפו המדרגות של קדושתה של שבת אצלם, החל מהמוני ישראל שומרי שבת ועד אנשי התורה והקדושה היותר נשגבים שבכל הזמנים ובכל הדורות" וכו' ומאמרי הראיה, עמוד 142: "מתנת השבת"ל "חבת הארץ מחולקת היא לפי מעלת האנשים והכרתם" וכו' (חזון הגאולה, עמוד ג, ארץ חפץ, עמוד כא) "זהנה המדרגות בקלות יום המות וכבדו, רבות לפי ערך התחלפות החיים המוסריים בהאדם לפי מדרגותיו" וכו' ועין איה לברכות דף ח, פרק ראשון אות צו, עמוד 39 במהדורת ירושלים תשמ"ז. וראה עוד אור החיים דברים לב, א ד"ה עוד נתכוון לדבר; ועיין עוד אור החיים במדבר כד, ב: "שכל שבט יש לו הדרגה בפני עצמו".

50. קנין תורה, עמוד עג "מסורת ישנה היא ש'צבור' הוא כולל במובנו כפי הנוטריקון שלו 'צדיקים בינוניים ורשעים' " וכו' ומאמרי הראיה, עמוד 77: "מסע המחנות"ל "שכינתא סתימא ואיהי אסורא בגלותא בין רשיעיא ובגינייהא איתמר: 'נתנני ה' בידי לא אוכל קום' ואיכה א, יד, דבהון איהי סוגרת ומסוגרת, ובין צדיקיא לית בה פסולת, ובבינוניים מארי תיובתא" וכו' (זוהר חדש, דף קב ע"ב) "אין דבר נברא שלא יהיה ממנו שלשה חלקים: חלק נבחר וברור כמו הסלת, וחלק הרפש והפגולים והמותרות כמו התבן או הפסלת, וחלק בינוני, וכן תמצא בבני האדם חלק נבחר וזו והם החסידים שהם הסלת או מבחר הפרי, וחלק גרוע ומאוס והם הרשעים אשר הם כמו הפסלת או התבן" וכו' (ספר הישר המיוחס לר"ת, שער ראשון, עמוד ח במהדורת אשכול תשכ"ז). וראה עוד ערפלי טוהר (עמוד קיג): "רואים אנו ממש איד הנשמה הישראלית שורה היא בצדיקים שבדור, בעלי שכל ומדע, טהורים וגיבורים, והרוח שורה בתלמידי חכמים יראים ושלמים, בעלי נפש עדינה, החפצים בקיום האומה ובאור הקדושה שלה ביחד, והנפש שורה בהמון הקשור בטבעו לכללות האומה והאמונה הפשוטה. והתוכן של הקישור להאומה והקישור להקדושה והאור האלהי שלה מתחלק למדרגות: במדרגות של אילו נפשות רוחות ונשמות מתגבר הצד של הקישור לכללות מציאות האומה בתכניה, ובמדרגות אחרות מתגבר הצד של האור הקודש, האלהות, התורה, האמונה. אבל המדרגות יונקות הן זו מזו. אין הבדל באמת בין הערינה להאומה, ובין האור האלהי שלה. לפעמים יש שהערינה האורית היא יותר רוחנית ואצילית, ולפעמים להפך, ההרגשה של הכלל ומעמדו, ערכו ותקומו, היא יותר רוחנית טהורה ואצילית, הכל לפי זיכוכו הפנימי של האדם. וכשם שבאדם היחידי עולות הן המוחשות הנפשיות ומתהוות להרגשות רוחניות, וההרגשות הרוחניות עולות להופעות נשמתיות, ככה הוא בכלל כולו, מה שהוא זר ומגושם בבעלי הנפש, הולך ומתעדן בבעלי הרוח, והולך ומתאצל ומתקדש בבעלי הנשמה". וראה בהערות שם ועמוד קסח) ובמקביל ראה גם אורות, אורות התחיה, סעיף מג (עמוד פד): "הנפש של פושעי ישראל שבעקבתא דמשיחא, אותם שהם מתחברים באהבה אל עניני כלל ישראל, לארץ ישראל ולתחית האומה, היא יותר מתוקנת מהנפש של שלמי אמוני ישראל שאין להם זה היתרון של ההרגשה העצמית לטובת הכלל ובנין

"זרע אדם"⁵¹, "המסמל את הרוחניות"⁵² - 'בצלם אלקים עשה את האדם'^{53,54}, ויש בו

האומה והארץ. אבל הרוח הוא מתוקן הרבה יותר אצל יראי ד' ושומרי תורה ומצוות, אע"פ שההרגשה העצמית וההתעוררות של כח פעולה בעניני כלל ישראל אינן עדיין אמיצות אצלם כמו מה שהן אצל אלה שרוח עושים אשר בתוכם מעכר את לבם עד כדי להתקשר בדעות זרות ובמעשים המטמאים את הגוף ומונעים אור הרוח מלהתקן, וממילא סובלת גם הנפש מפגמיהם. התקון שיבא ע"י אורו של משית, שיעזור לזה הרבה דבר ההתפשטות של תלמוד רזי תורה וגילוי אורות חכמת אלהים בכל צורותיה הראויות להנלות, הוא שיעשו ישראל אגודה אחת ותתקן הנפש של היראים שומרי תורה ע"י שלמות הנפש שבפושעים הטובים, ביחש לעניני הכלל ותקות הגשמות והרוחניות המושגות בהכרה והרגשה האנושית, והרוח של הפושעים האלה תתקן ע"י השפעתם של יראי ד' שומרי תורה וגדולי אמונה, וממילא יבא לאלה ולאלה אור גדול, והופעת תשובה שלמה תבא לעולם, ואז יהיו ישראל מוכנים לגאולה וכו', ובהערות שם ועמוד קעטג, ואכמ"ל. וע"ע שמו"ר, פ"ב, אות ט.

51. ירמיה לא, כו.

52. "לא קרא ולא שנה, עליו הכתוב אומר: 'זרעתי את בית ישראל ואת בית יהודה זרע אדם וזרע בהמה' "

וסוטה דף כב ע"א; "זרע אדם וזרע בהמה, כלומר החכמים והבורים" ורש"י לחולין דף ה ע"ב, ד"ה וזרע בהמה. וראה עוד אור החיים דברים כב, א. וכן מוצאים אנו בדברי מרן הרב זצ"ל: "סדר הגאולה ותחית האומה בארץ ישראל צריך ללכת ע"פ סדרי הנבואה של 'זרעתי את בית ישראל ואת בית יהודה זרע אדם וזרע בהמה' - 'זרע אדם לחוד וזרע בהמה לחוד'. שלמות הצורה מוכרחת להבדל הנפשות הנוטות לבנין מעשי, לשוב ארצי ולשאפה מדינית, מוכרחות להתיצר בכל הגונים החזקים הצריכים למדה זו, והאנשים בעלי הנפשות האצילות, מחיי הרוח ומעדני הגשמה, המודיעים ומזריחים את אור ד' העליון על האומה והעולם, גם הם יצאו אל הפועל בכל מלואיהם. דוקא טפוסים מלאים משפיעים יפה אלו על אלו ומתחברים יחד ליצירת גויה לאומית אורגנית גדולה, שאור חיי נשמה קדושה כבירת כח זורח עליה... כעת כבר הקיץ הקץ, ביאה שלישית הוחלה, הטפוס של זרע בהמה הולך ונוצר לעינינו, אבל לא יוכל לבא לשלמות גבורתו וק"ו לספוג רוח עדינותו הפנימית ומנמת חבורו להעמיד גוי איתן כ"א ע"י זרע אדם, שהם קרואים להוצר ע"י גדולת עז קודש, 'הנה אנכי והילדים אשר נתן לי ד' לאותות ולמופתים בישראל' " (ואורות, אורות התחיה, סעיף יט, עמוד עב, ובהערות שם, עמוד קעז; "אוהבי ד' ויראיו באמת וחושבי שמו הם הם העומדים בנסיון לסבול כל צער ועלבון מכל צד ועבר, ולעמד הכן נגד כל כחות עליונים ותחתונים החפצים לבלע נחלת ד' ולהפריד את האומה האחדית, היחידה במלא עולמים, הם הם בני דכנסת ישראל שהאם רובצת עליהם, 'מחצדי חקלא' הבאים בסוד ד', ת"ח האמתיים המרבים שלום בעולם ומשימים ומטילין שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, בהצאם מן הכח אל הפועל את אור הקודש הגנוז בכל אישי האומה... 'זרעתי את בית ישראל ואת בית יהודה זרע אדם וזרע בהמה' - 'זרע אדם לחוד וזרע בהמה לחוד', שמתאחדים יחד ע"י אלה הנשמות שהן ממדרגת 'אדם ובהמה תושיע ד' ' - 'אלו בנ"א הערומים בדעות ומשימים עצמם כבהמה' " וכו' (ואורות, אורות התחיה, סעיף כא, עמוד עד; ערפלי טוהר, עמוד קב; "סוד האמונה השלמה שבלב נובע הוא מתוך מעמק סגולת הנפש שבישראל; לעומתו מכון קרבן העומר של שעורים, מאכל בהמה, הנוטה רק לרגש הטבעי. אחריו ועל גביו בא יסוד העילוי השכלי והלמודי. אמנם חולשת האדם גורמת שבהיותו מוכשר למחקר שכלי יוחלש בו יסוד הנטיה האמונית, ובהיותו שלם באמונה הוא עלול למעט בהשכלה וחכמת לב. אבל תכלית דרך ישראל היא שכל כח לא ימעט את חברו ולא יתמעט על ידו, כ"א יתגלה בכל מלא עזו כאילו היה הוא השולט לבדו. כח האמונה צריך שיהיה שלם כ"כ כאילו אין לו שום אפשרויות של מחקר, ולעומת זה צריך שיהיה כח החכמה כ"כ מעולה ומזורז כמו לא היה כלל כח של אמונה בנפש. 'אדם ובהמה - ערומים בדעת ומשימים עצמם כבהמה' " וכו' (ואורות, אורות ישראל, פרק ת, סעיף א, עמוד קסז; "אמנם עצת ד' אשר יעץ להתחיל בימינו לעינינו את קוממות הריסות ארץ חמדנתנו, ולהחל להקים את דברו הטוב על ידי נביאו: 'הנה ימים באים נאם ד' וזרעתי את בית ישראל ואת בית יהודה זרע אדם וזרע בהמה' (ירמיה לא, כו) וכו' (ועץ הדר, עמוד י במהדורת ר"י זלדון) 'הננו נזרעים זרע אדם וזרע בהמה. כל הנטיות, אפילו הטובות, שאינן עוברות את הגבול של חיי החברה ושל חיי היחיד החמריים, ומושגי המוסר המקושרים רק בתוכן ההוה הזמני, הם עומדים רק בגבול הנפש הבהמית של האדם, ואין הצורה הפנימית מהתוכן העצמי של האדם מתגלה כ"א ע"י צלם האלהים שבו, האצור בנקודה התוכית של יראת ד' שהיא סגולת ישראל... האדם צריך תקון פנימי, וזה יהיה קנוי לו ע"י נקודת יראת ד' בעוצם טהרתו, שהיא תשפיע מאורה על כל היושר החברתי, שהוא משוער ג"כ ע"פ התכונה הבהמית של האדם, 'אדם ובהמה תושיע ד' " (ומאמרי ראיה, עמוד 402: "ראשית דברים", יג, "ה'מזרחי' צריך להזריח אור על הציוניות במעמקי המחשבה, למצא תמיד את הגרעינים החיים שהם מפריס בכח

"זרע בהמה"⁵¹, "המסמל את הגשמיות"⁵⁴. "יש מדרגות: תלמידי חכמים"⁵⁴ ועמי הארץ"⁵⁵. "יש הבדל גם בתוך ישראל בין העוסק בתורה לבין מי שאינו עוסק בה"⁵⁶. יש

קודש העליון את נצני התחיה ולהבליטם בצורות מאירות וברורות. ואם באה תחלת הקצת הקץ, שבני ישראל ובני יהודה נזרעים בארץ 'זרע אדם וזרע בהמה', וכפירוש המסור: 'זרע אדם לחוד וזרע בהמה לחוד', ובטוחים אנו שאין לנו להתפחד כלל מכל הריסה מוחלטת ע"י עירובם של 'בני אדם שמעשיהם מעשי בהמה' בתוך תנועות תחיתנו. אבל זה הקבוץ של 'זרע אדם' צריך להראות בכל פינותיו את צד האדם שבו. דעות ממוצעות ופשרניות, שיש בהן מעין חולשה גופנית ורפיון נפשי, אינן עלולות לנצח בתכונה רבת פעלים כתכונת התחיה הלאומית שלנו, שרוח ד' אל עולם מתנוסס מכל עבריה" וכו' (אגרות הראיה, אגרת תקלה, ח"ב עמוד קסד) "כשנעסוק לפעמים בפרטים בודאי נפלה בין איש לאיש ובין סיעה לסיעה לפי ערכם, אבל כשאנו מתרוממים אל התוכן היסודי כולל הכל, אין אנו רשאים להבדיל בו בין טובים לרעים, ועל דעת המקום ועל דעת הקהל הננו מוכרחים להתפלל עם העברניים ג"כ, ותקות לבבנו צריכה להיות מקפת את הכל, את הכלל כולו, ובכל ערכיו. 'להתפלל עם העברניים' אני אומר, אך לא להתחשב עם דעותיהם העברניות, לא להזמינם במחיצותינו בתור פועלים ומנהיגים, אבל להתפלל, כלומר לדרוש בלב ונפש את שלום הכלל כולו וישועתו במובן היותר רחב, והכלל כולל את הכל: 'זרע אדם וזרע בהמה' " וכו' (אגרות הראיה, אגרת תקמא, ח"ב עמוד קעא; חזון הגאולה, עמוד קסז) "אור חדש הולך ומאיר מתוך מחשכים, ופליאות עולמים עתידות להופיע בתוך מסיבות החיים וממעל להם וגם במעמקי מחשביהם, ורוח טוהר, רוח קודש, מלא תעצומה יופיע בכנסת ישראל, וצמאון חי מלא גבורה והוד לשוב אל מקום אהלנו, לבחר את נחלתנו גאון יעקב אשר אהבנו סלה, ברוח מלא אור ד', ומטרת גבורת קודש בזרע אדם וזרע בהמה גם יחד תוסיף לפעמים בכפלי כחות כבירים במהרה בימינו, אמן כה יאמר ד' המדבר טוב על ישראל מתוך מחשבותיו המלאות של' וברכה לכל יצוריו" וכו' (אגרות הראיה, אגרת תשסז, ח"ג עמוד לו; אגרת תתקנ"ג, ח"ג עמוד רסח). וכן כותב מרן הרב צבי יהודה זצ"ל: "באמונתנו בסדר הזרעים של חי העולמים, הזורע את בית ישראל ויהודה זרע אדם ובהמה, וכאשר שקד עליהם לנתוש ולנתוץ, להרס ולהאביד ולהרע, כן שוקד עליהם לבנות ולנטוע, יחיה ויקום הגוי הצדיק שומר האמונים, ויחיה וימלט, יקומם וירומם את שאר ישובו ופליטתו, יפתחו לו השערים ויבוא וישב בארץ ירושתו ובעיר עז לו, במרום ראשונו וגיא חזיונו ישית ישועה חומות וחיל" וכו' ולנתיבות ישראל, ח"א, עמוד 61: "זממנה יושע".

53. בראשית ט, ו.

54. קנין תורה, עמוד צו; וראה עוד בנתיבות עולם למהר"ל, נתיב התורה, פרק טו ועמוד קנח, ובהערות שם, מהדורת הרב פרדס, וכן בספר ראש דוד ולחיד"א, פרשת כי תצא (דף קמט ע"ב, ד"ה ומתוך, מהדורת מנטובה תקל"ג ובספר נפש חיים ולר' חיים פאלאג'י, מערכת כ, אות כה, כלאיים (דף קיא ע"א, מהדורת שאלוניקי תרב).

54א. גם בתלמידי חכמים וצדיקים יש דרגות שונות: "א" - הוא כשמואל הנביא שהיה מסבב כל ארץ ישראל ללמד ישראל תורה ומצות... ב' - כת הצדיקים הקבועים לתלמוד תורה ללמוד וללמד ולהורות משפט... ג' - כת הלומדת תורה לשמה לעצמה... ד' - היא כת המתזקת ידי הלומדים" וכו' (אור החיים במדבר כד, ה; ועיין עוד שם כג י ד"ה תמות).

55. שיחות הרב צבי יהודה, מטות-מסעי תשלו, 12 ועמוד 7, מהדורת תשל"ט; וראה אורות הקודש (ח"ב, עמוד תמ: "הבדלה והכללה": "החברים, יחידי הסגולה, בהבדלם מעמי הארץ, הרי הם שומרים את שאיפתם הרוממה, העולה למעלה למעלה מכל הערכים הרגילים, ומתחטבים להיות לנושאי כשרונות ורעיונות שבהתפשטם הרי הם למקור ברכה לרבים, ובעמידת צביונם בחיים הרי החיים בעצמם מתבססים מוצאים את ערכם והולכים במסלה הקולעת אל מטרתם הנצחית והזמנית" וכו'.

56. "גדולי המדע והמוסר, הנפשות אשר נזדככו הרבה ונתעלו ממעל להשאיות ההמוניות, מוכרח הדבר שקישורם הרוחני למגמתם העליונה בחייהם יהיה קבוע כדי שיהיה לחייהם נתיב סלול. אצלם הקישורים הטבעיים אינם כפי כל המדה של האומץ הנהוגה בההמון הגדול, ואם פעם ישכחו את מעלתם העליונה וירצו להשתוות עם ההמון הרגיל, יהיו הרבה ירודים ממנו" וכו' (אורות הקודש, ח"ג, עמוד קכז: "ההתקשרות ונתיב החיים"; "הצדיקים מתיגעים ביגיעה רוחנית, כשהאמונה בעצמם מתמעטת בהם, ואז הם סוברים שהם דומים לכל המון בני אדם. ואפילו אם ידמו את עצמם להיות מתוקנים ומלומדים שבהם, גם אז לא ינצלו משפלות פנימית. רק הם חייבים לדעת שתכונת נשמתם היא לגמרי תכונה אחרת עליונה, שהתשוקה של אור הקודש ושל הדבקות האלהית היא נתבעת מהם בכל רגע... ובפה מלא יאמר: ודעו כי הפלה ד' חסיד לו, ד' ישמע בקראי אליו" (אורות הקודש, ח"ג, עמוד ריד).

הבדל בין מי שקשור לתורה ודבוק בה, אשר לו שכל תורה, לבין מי שאינו דבוק בתורה בכל גופו ונפשו, אשר לו שכל 'בעל בית'^{57/58}. "יש חילוק בינינו ובין אנשים מחוסרי אמונה"⁵⁹.

ג. מדרגות בקדושת התורה

אף בתורה מוצאים אנו הבחנות⁶⁰. "אנו מבחינים בין התורה שבכתב ובין התורה שבעל פה"⁶¹, "יש חשיבות לעמוד על חילוקים אלו"⁶¹. "בתורה שבכתב ישנו ריבוי

"תכונה עליונה"א' "מי שמוכשר ליראת שמים אמתית, לחסידות וקדושה, צריך לדעת שאי אפשר כלל להיות ככל האדם, אלא הוא מוכרח להתאמץ להחזיק במדתו המיוחדת" (אורות הקודש, שםא' "המסוגלים לחסידות, לקדושה, להשגת רזי תורה, לא יוכלו לדמות את עצמם לרוב בני אדם; דרכי חייהם צריכים להיות בדרך יותר עליון, מחשבותיהם מוכרחות להיות נטויות למעלה, מובדלות מעסקי חול ופונות תמיד אל הקודש, ובהם הם עושים טובה לכל העולם, מרבים בו שפע של אושר, של קדושה ושל מנוחה, מחממים את הלבבות ומאירים את הנשמות בסגולתם, ובהגיהם את ידיהם ומתרפים ממעלתם מתפשטת נפילה רוחנית בעולם כולו" וכו' (אורות הקודש, ח"ג, עמוד רסח: "הפרישות והדרך הממצע"א' "האדם שנשמתו מאירה בקרבו, מוכרח הוא להתבודד הרבה החברה התדירית של אנשים אחרים, המגושמים על פי רוב נגדו גם ברוחניותם, מעממת את אורה הבהיר של נשמתו העליונה, ומתוך כך פעולתו החשובה מתמעטת" וכו' (אורות הקודש, ח"ג, עמוד רעא: "התבודדות וחברתיות"א' "קשה מאוד לסבול את החברה, את הפגישה של אנשים שרזיים בכל מהותם בעולם אחר לגמרי, שהאישיות השקועה במהלכים רוחניים אציליים, בשאיפות מוסריות גבוהות, אין לה מגע שמה" וכו' (אורות הקודש, שם).

57. "לא תשב אצל הקהל בשום דין, וידעת שפסקי בעלי בתים ופסקי לומדים שני הפכים הם" וכו' ושו"ת מהר"י ווייל, סימן קמוג וראה עוד בספר חסידים סימן תריד: "לא יתיב אדם רשעים אצל צדיקים ולא צדיקים אצל רשעים" וכו' (עמוד תח במהדורת ירושלים תשכד) ובספר החינוך, מצוה תקע.

58. קנין תורה, עמוד סא.

59. שיחות הרב צבי יהודה, פסח תשלג, 2 ועמוד 2, מהדורת תשמג וראה אגרות הראיה (אגרת מד, ח"א עמוד מג, מהדורת מוסד הרב קוק תשכב): "הנני מוכרח להקדים הקדמה לבאר את תכונת ההבדל שבין העומדים בפנימיות האורה האלהית, שהיא האורה האנושית בכללה המתגלה באורן של ישראל, ובין אותם שנמנעו מעט קרסוליהם והם רפויים ומטים לנפול וצריכים חזק ורפואה וסעד לתמכם, כדי שנהיה יכולים להיות נכנסים בכל הוייתנו אל הטרקלין בבית ישראל פנימה, לחזות בנעם ד' ולבקר בהיכלו, וממילא יתגרשו מפנינו כל הרוחות הרעות שמבקשות להוציא אותנו חוץ לתחום של קדושת השי"ת המקדש את ישראל" וכו'.

60. "קשר התורה בהקב"ה, זהו יסוד עבודת הקודש של אנשי הסגולה. הרינו עוסקים בהלכות, בנתוחיות ובפרטיות. יודעים אנו בדרך כלל, שכל דברי תורה הנם ארצות ד', נובעים ממקור החיים העליונים. אמנם בנשמה הלא חיה היא העריגה האלהית. נועם ד' מפעם בקרבה וקרבת אלהים לה טוב מכל מחמדים, ואותה העריגה העדינה היא מורגשת גם בלב החיים, לבי ובשרי ירגנו אל אל חי. ולהרים את מעלת ההרגשה האצילית הטמונה גם בקרב כל חוגי התורה ופרטיה כולם לאותה המדה של ההרגשה העליונה הכוללת שהיא מפכה בנשמה מהנועם העליון, - פעולה זו, הבאה מתוך משאת נפש אדירה, היא שייכת לקשרה של תורה בהקב"ה דהיינו לקשר תורה דלתתא הפרטית עם תורה דלעילא הכללית" (אורות התורה, פרק ג, סעיף א; וראה בהערות מרן הרב צבי יהודה זצ"ל שםא' "כל דבר ודבר מן התורה נובע מכל התורה כולה, בין מתורה שבכתב, בין מתורה שבעל פה, בין כל למוד טוב וכל מצוה וכל מדה טובה, אלא שישנם חלוקים בין המדרגות" וכו' (אורות התורה, פרק ד, סעיף ג ערפלי טוהר, עמוד נב; ונדפס גם בקובץ "המחשבה הישראלית" [בעריכת א' קלמנסון] פתגמים ופרורים, פרק ו, עמוד כג במהדורת ירושלים תרפ"א; "יש מגמה אחת לתורה, לעורר את הצד הרוחני העליון שבאדם שיהיה עסוק במושכלות קדושות, ויהיה סר משיקוע בהמי גופני שמדלדל את כח עצמיותו, ומצד המגמה השלילית של הסרה מרע, כל עניני תורה שוים הם. אמנם מצד ההתגלות העצמית של האורה האלהית שמרוה את הנשמה יש הבדל גדול בין דבר גדול לדבר קטן (אורות התורה, פרק ו, סעיף ה; ערפלי טוהר, עמוד סא).

61. קנין תורה, עמוד עח.

איכותי: 'יגדיל', לעומת התורה שבעל פה, שבה ישנו ריבוי כמותי: 'הרבה' ⁶¹⁶². "התורה שבע"פ היא המפרטת, המגדילה והמאדירה את התורה שבכתב" ⁶¹. התורה שבכתב היא הכללית, העוסקת באיכות, והתורה שבעל פה היא המפרטת, העוסקת בפירוט. ובתוך התורה שבכתב "יש מדרגות בקדושת התורה: תורה, נביאים וכתובים" ⁶³, ולכל חלק - קדושה המיוחדת לו: 'המבדיל בין קודש לקודש' ⁶⁴⁶⁵. ואף בתורה שבעל פה מבחינים אנו בין המשנה והברייתא ⁶⁶. "המשנה היא המשך לתורה שבכתב; שנייה לה - הברייתא" ⁶⁷⁶⁸. הברייתא היא ה"תורה שבע"פ - שבע"פ" ⁶⁹. "בתורה יש מדרגות" ⁷⁰.

⁶². "מה רבו מעשיך ה' - רבו - במספר" וכו' ורד"ק לתהלים קד, כד, הסבר שני; וראה הערות מרן הרב צבי יהודה זצ"ל לעולת ראיה והערה ב, כא, ח"ב עמוד תמח: "בהסתכלות כלפי מעלה להבחנת המחשבה האלהית וחכמתה המופיעה בהתגלות הבריאה בכללותה ובפרטיותה, מחולקים שני הצדדים האלה, של הגודל ושל הריבוי. אמנם לתקונם של חיי האדם עם מהלך התרוממותם לאמתת ערכם מתוך חשבונם ומשפטו העליון, מקבילים הם ומשלימים הם להדדי. בראשית ית, כ: 'זעקת סדום ועמורה כי רבה, ושם יט, יג: 'כי גדלה צעקתם', ובזהר ויחי רמז: 'כי רבה כמו גדלה, וכן רבות (ובנות) כמו גדולות' וכו', וזהר חדש בראשית סתרי אותיות דף ה: 'הני תרין קיימין אינון סמכין דלבר ואינון ימינא ושמאלא וכו', ורזא דא, דכתיב גדולים מעשי ה' וכו', אילין איקרון רחמין רבים ה' וכו'. ע' בשל"ה חלק בית ד': 'ומזה נתבאר המאמר ד"מה רבו מעשיך" וכו' ר"ל כמה גדולים מעשיך - כי כל כלליות מעשיך הם נעלמים בחכמה שאין שם השגה, רק ישות החכמה שהיא נמצאת' וכו'; אדיר במרום ד' לז: 'בסוד המ"ד היא ארץ הנזרעת ומוציאה פירות ובחינת מציאותה זה הוא בסוד הח"ס מצד עצמה הנסתרת בתוך הקרום הזה, וע"ז נאמר מה רבו מעשיך ד' וכו', אך א"א לשום נמצא להבין עתה איך אפשר להיות זה הענין ובאיזה דרך הוא נמשך וכו' וע"ז כתיב מה גדלו מעשיך ד' וכו', אורות התשובה, ראש פרק טז: והולכת היא תדיר שפעת התשובה מלמעלה למטה, מההתעלות מכל חשבון אל יסוד ההתגלות החשבונית, ומלמטה למעלה, מתכונת החשבון עד 'תאות גבעות עולם'."

⁶³. "מניחין ס"ת על גבי תורה ותורה ע"ג חומשין וחומשין ע"ג נביאים וכתובים, אבל לא נביאים וכתובים ע"ג חומשין ולא חומשין על גבי תורה" ומגילה דף כז ע"א; וראה אגרות הראיה (אגרת תעה, ח"ב עמוד קיט): "התורה בכל מדרגותיה, בתורה נר"כ, בחלק הספורי שלה ובחלק המוסרי והחוקי, היא משלמת את כל זה. המסורת בכללה מביעה אמת גדולה המיוסדת על חבור הראשית עם האחרית, ומתוך הכלל - הפרטים מתבארים" וכו'.

⁶⁴. "יו"ט שחל להיות בע"ש תוקעין ולא מבדילין, במ"ש מבדילין ולא תוקעין; כיצד מבדילין המבדיל בין קודש לקודש; ר' דוסא אומר: בין קודש חמור לקודש הקל" (משנה חולין דף כו ע"ב).

⁶⁵. קנין תורה, עמוד פח.

⁶⁶. "מתוך שהזיקוק לשורש כל יש הוא דבר מוכרח, מוטבע ונמשך באין הרף, מתיבשים מעינות שפעת החיים מן העולם ע"י רפיון ידיים מתורה דלעילא. והכל חוזר לאורו ולחיו המבריקים ע"י תשובה עליונה מלאה דעה ושכל טוב, המוארה באור תורה שבחכמת ישראל מורשת אבות המלאה אצילות עולמים 'חיי עולם נטע בתוכנו - זו תורה שבע"פ' בכל דרגותיה ובכליל תפארתה" (אורות התורה, פרק ג, סעיף ב, וראה הערות מרן הרב צבי יהודה זצ"ל שם; ערפלי טוהר, עמוד צג; וראה עוד קנין תורה, עמוד עח).

⁶⁷. "מ"ט שביק מתני' ומותיב מברייתא" (ראש השנה דף כח ע"ב; וראה עוד ב"ק דף צו ע"ב, ב"ב דף קלד ע"ב).

⁶⁸. קנין תורה, עמוד ט.

⁶⁹. קנין תורה, עמוד צד.

⁷⁰. "והנה, ספרי התורה אע"פ שכולם הם מיוחדים בקדושתם העליונה, בכל זאת הלא הם מחולקים בערכם בין מצד הכמות שלהם בין מצד האיכות. מצד הכמות הלא קי"ל דספר תורה שיש בה רק כדי ללקט מתוכה פ"ה אותיות כפרשת 'ויחי בנסוע הארון' הרי היא קדושה ומצילין אותה מן הדלקה, ומגבול שיעור זה הלא הולכת היא קדושת הספר הקדוש ומתרבה לפי הרוב של עניינות של תורה האצורים בו, במדרגה אחר מדרגה. ומצד האיכות מובן הדבר שכל ספר תורה הכתובה על ידי כל בר ישראל, שאין בו מהדברים הפוסלים אותו, הרי היא קדושה ונוהגין אנו בה כל הפאר וכל ההדר, כל הקדושה וכל הכבוד הראויים לספר תורה, למקור חיי עולם, למעין האורה אשר אין כל העולם כולו כדאי הוא לו. מכל מקום גם בסוגלת קדושה זו, הולכות המדרגות כשלבים זו למעלה מזו, וממדרגת הסוגלה של קדושת ספר תורה שכתבו הקטן שבשיראל בכשרות כפי מדתו, עד המעלות העליונות של ספרי התורה שנכתבו מידי

תורה, נביאים וכתובים, דאורייתא ודרבנן, מצוה חמורה ומצוה קלה^{71,72}. אמנם התורה, שהיא שמו של הקב"ה⁷³, היא "שם אחד"⁷⁴ מ'בראשית'⁷⁵ עד 'לעיני כל

אנשי קודש, אנשי מופת, עד כדי מדרגתה הקדושה של התורה שכתבה משה רבינו עליו השלום בעצמו, או ספר העזרה, או ספר עזרא, כמה מעלות, מעלה על גבי מעלה, יש כאן" וכו' ומאמרי הראיה, עמוד 240: "הספד לרב י"א ציטרון זצ"ל"ג"ע"לנו לשים על לב שכשם שמצד הכמות מעריכים אנחנו את הערך של הס"ת שנשרף כמותו של אדם מישראל, לפי אלה המדרגות, החל מס"ת שיש בה רק ללקט פ"ה אותיות, עד המדרגות הגדולות של ס"ת גדולה מלאה בענייניה של תורה - ככה בודאי ישנן מדרגות רבות באיכות לפי ההדור של ספר התורה הזה, לפי מדת הכשרות שלה, לפי הגוי והתפארת של כתיבתה, של גויליה, של עצי החיים שלה, של השיראין הנאים שהיא נכרכת בהן, של העטרות והקישוטים שהם מעטרים אותה" וכו' ומאמרי הראיה, עמוד 373: "הגאון ר' זלמן סנדר שפירא"ג"אמנם לא כל הספרים שוים הם בערכם, ובשביל כך הרושם המחרד של הרואה בשרפתם אינו דומה זה לזה. גם ספר תורה שבלה ויש בו רק ללקט שמונים וחמש אותיות כפרשת 'ויחי' בנסוע הארון מצילין אותו מן הדלקה כהצלת ספר תורה שלם, ורושם הרטט הנפשי שעושה החזיון של שרפתו, עמוק הוא, אבל מכאן ולמעלה ישנן מעלות על גבי מעלות, ספר מעולה מספר, ספר שיש בו יותר ויותר אותיות, תיבות, פסוקים ופרשיות, מלאות אור וחיים, אור קדש, אור ברקיה של הנשמה הישראלית העליונה בהגיונותיה, שאיפותיה ומפעליה. יותר מזה יש לנו מעלות איכותיות בטיבן של הספרים, בסגולתם, ביקרתם ובערכם הרוחני על פי המקום שהם תופסים בחיי הצבור. ישנם ספרי תורה מלאים יחוס מצד כותביהם בעלי האצילות הנשמתי, מצד בעליהם רמי הערך והמעלה. למעלה בקדש יש לנו ספר העזרה המקודש מכל הספרים כולם, שאף על פי שאמרו חז"ל שכל כתבי הקדש מטמאים את הידים, ספר העזרה אינו מטמא את הידים. אמנם יש לנו ספרים מיוחדים בצביונם. מלך ישראל צריך לכתוב לו ספר תורה ז'כתב לו את משנה התורה הזאת', ובארו חכמים שהמלך צריך לכתוב שני ספרים: ספר אחד כמו כל אחד מישראל, וספר נוסף בתור מלך ומנהיג האומה בישראל" וכו' ומאמרי ראיה, עמוד 384: "ר' שמעון רוקח".

71. "והיו זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות" וכו' (אבות, פרק ב, משנה אג' 'את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם' - שתהא מצוה קלה חביבה עליך כמצוה חמורה" (ספרי, ראה, פסקה פב).

72. שיחות הרב צבי יהודה, פסח תשלג, 2 (עמוד 1, מהדורת תשמ).

73. "אורייתא כלא שמא קדישא היא" וכו' (אזהר, יתרו, ח"ב דף פז ע"א) "עוד יש בידינו קבלה של אמת, כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה, שהתיבות מתחלקות לשמות בענין אחר, כאלו תחשוב על דרך משל כי פסוק בראשית יתחלק לתיבות אחרות, כגון: בראש יתברא אלהים, וכל התורה כן, מלבד צירופם וגמיטריאותיהם של שמות" וכו' והקדמת הרמב"ן לפירושו לתורה"ג"כל התורה כלה שמותיו של הקב"ה, שבכל פרשה ופרשה שבה השם שבו נוצר הדבר או שנעשה בו או שנתקיים אותו ענין בו. ויש במקצוע זה ספר, והוא הנקרא: שמות תורה, שמפרש בפרשיות שמוש כל אחת מהן והשם היוצא ממנה והאיך יוצא ממנה והאיך משתמשין בה. אבל יש לנו קבלה, שיותר ממה שכתוב בספר ההוא הם שמות כל התורה כלה מ'בראשית' ועד 'לעיני כל ישראל' כלה שמות, כגון שנאמר: בראש יתברא אלהים או כיוצא בזה. לכן נפסל ספר תורה בחסרון אות אחת או ביתרון, ואלו נכתב: י"י ימלך לעולם ועד מלא וי", פסל ספר תורה כל" וכו' ודרשת הרמב"ן: "מעלות התורה וישראל לעיני העמים", ורשא תרלת, עמוד יד, מובא בהערות הרב שעוועל להקדמת הרמב"ן לתורה, שם, ועיי"ש עוד בעמ' וג' "כל התורה כולה היא שמותיו של הקב"ה" וכו' (אורות התורה, פרק ד, סעיף ב, וראה הערות מרן הרב צבי יהודה זצ"ל שם).

74. "וכנסת ישראל, לכל דורותיה, מכירה היא את היסוד הגדול הזה של אחדותה של תורה, ומתדבקת היא בו בכל לבה ובכל נפשה. יודעת היא שתורת ד' תמימה, יודעת שתמצית נשמתה המאוחדת נובעת היא מאור המאוחד אשר לתורת אמת זו, שאור ד' אחד מופיע בה בבליטה מחוורת, באש שחורה ע"ג אש לבנה, והיא שמה כל מעינה במקור חייה זה. בטותה היא שהוא לה מגדל עז, יודעת היא שכל התורה כולה היא רק שם אחד של הקב"ה, שם אחד, הגה אחד, אומר אחד שאין עוד, שהכל בו כלול" (אורות התורה, פרק ד, סעיף א, וראה הערות מרן הרב צבי יהודה זצ"ל, שם).

75. בראשית א, א.

ישראל^{76,77}, והיא "המתגלה בהר סיני והנמשכת עד עתה"^{78,79}. התורה היא תורה אחת⁸⁰, ואין להפרידה. "דברי התורה, דברי המקרא, אינם ניתנים לקריעה, ואם אנו מנתחים את הדבר הריהו יורד ממדרגתו, ממדרגת החיות שלו⁸¹. כאשר מתבוננים

76. דברים לד, יב.

77. קנין תורה, עמוד יז.

78. "דבר נפלא הוא, אם סגולה עצמית, שהיא חסינה כחסן עצמיותה של ההויה, היא תהיה הולכת ומזדרחת בפנימיות מהותה בשטף הזמנים בכל עת ובכל רגע. וזה הוא הפלא העליון מאורה של תורה בישראל, שגם מצד הסגולה הפנימית שלה, רז נתינתה התלויה ואחוזת בבחירתנו מכל העמים, היא הולכת ושוטפת בנו בתדירות, בשטף חי ומתחדש בתוכיותה של הנשמה בכל עת ובכל רגע מרגעי החיים בהוה התדירי" וכו' ועולת ראייה, ח"א, עמוד סא.

79. קנין תורה, עמוד כו.

80. "עיקר הידיעה היא, שתהי' כללות התורה דבקה בלב בחוזק והכרה ברורה כ"כ עד שמכח השפעת הכלל יושפע כח הזהירות הפרטי לכל מצות ודקדוקי תורה, ואז דומה הדבר לכח חיים הנובע מן הלב ומתפשט על האברים כולם. מה שאין כן מבלעדי הידיעה האמיתית הכללית, הרי כל דבר מן התורה הוא ענין מיוחד בפני עצמו, וזה מטיל שבוש ביסוד הכרת התורה, ומונע מעבודת אהבה ונדבה, 'והיה להם דבר ד' צו לצו קו לקו'. כי צריך שיהיו דברי תורה ניכרים לחקה אחת ומצוה אחת" ואורות התורה, פרק ג, סעיף ג. "ההכרה הגדולה במגמה האלהית אשר לתורה ולנבואה ולרוח הקודש בכלל מביאה את המחשבה לסקירת האחדות שלהם. ונמצא שהנביאים והכתובים כלולים בתורה, והתורה עומדת כלולה ומאוחדת בקדושתה העליונה בקול אלהים חיים, שכל אשר נשמתו חיה, מקשיב הוא ושומע את הקול הגדול הזה, ההולך ובוקע בכל התורה כולה" וכו' ואורות התורה, פרק ד, סעיף א. "ויהי רצון שאור התורה, תורת גאוני בבל ברובה, שיוצא כעת לאור בארץ ישראל, יהיה אות לטובה על השבת אור התורה מארץ גלותה אל מקום שבתה, הנועד לה מראש מקדם. ואור האחדות של כללות ארצות התורה, אשר יחשף ע"י הצירוף של החשפתן של המקורות הראשונים של הפרשנות הקדמונית ונתיבותיה הטהורות, יאיר לנו לגלות את הזוהר האחדותי של כל התורה כולה, שבכתב ושבועל פה לכל פלגיהם הקדושים, וכולם יעשו עטרה אחת לראש כנסת ישראל אשר תעוטר באור תורת ד' מקור חייה מהעולם ועד העולם" וכו' ומאמרי הראיה, עמוד 314-315: "אוצר הגאונים".

81. "הרבה סבלנו ועדיין אנו סובלים מאלה אשר נתקו את התורה שבכתב מהאורה של תורה שבעל פה, כל שיטות התעיה למיניהן, הכותים, הצדוקים, הקראים, וכל מגלי פנים בתורה שלא כהלכה לכתותיהם, כל אלה העמידו את הפשט במצב מפורד באפס השפעה מיתר דרכי התורה המחשיפים לנו את אורה בכל מילואה. ההנתקה הזאת של הפשט מעל שלשת דרכי התורה האחרים המשלימים אותה, היא היא שגרמה ג"כ את המורד של החורבן הגמור שהננו סובלים על ידי שולחי היד' במקדשה של תורה, אלה מחבלי כרס ד' הזונים אחרי הבלי הגוים, ביחוד המפלצת שיצאה בהרחבתה על ידי המלומדים הגרמנים השקועים בשנאת ישראל בכל אופי רוחם האכזרי אשר ינקו אותו משדי גזעם, המראה לנו כעת את פרצופו האמיתי, והם הם מחברי הספרים המסואבים מיסודה של חוצפת 'הבקורת של כתבי הקודש' שהיא כולה הרכבה של רשעה וסכלות, ובכל זאת הזנו אחריהם חלק ממחנכי דורנו הצעיר להוותנו וחרפתנו" ומאמרי הראיה, עמוד 176: "יום הבכורים - זמן מתן תורתנו"; "ביותר אנו סובלים מקוראי המגילה שלא כדרכה, מהקוראים אותה למפרע, מהמסרסים את כוונותיה ואת הוד קדושתה הניתן באור הפנים לנו, ואך לנו, 'כי באור פניך נתת לנו ה' אלקינו תורת חיים ואהבת חסד' " וכו' ושם, עמוד 249: "לזכר לורד בלפור"; "הקודש והחול הם שני דברים שאין להם שום קשר, ומי שרוצה לגשת אל הקדש כניגש לדבר חול אין לו שום מושג. משל לאדם הרוצה להשתמש בחוש שאינו במקומו. לדוגמא, כשם שאין לראות בפה משום שחוש הראיה שייך למוח ולעיניים, וכן אין למשש בחוש הריח שתפקידו הוא עדין מאד, כך אי אפשר לגשת אל הקודש כמו שנגשים לדבר חולין. מכאן הסיבה שהרבה מבקרי מקרא טעו מבחינה תאורטית והיפוטטית (השערות) וכו' ושם, עמוד 470: "לקט שיחות - שיחה ב". היסודות הכוזבים של מבקרי המקרא"; "עלינו למחות במה שנוגע לדעות. דבר מפורסם הוא שהמורים, ביחוד של הגמנסיה, בפרט מורה כתבי הקודש, נוטל הוא את נשמת היהדות מלב חניכיו ע"י דעותיו הקיצוניות באדיקות נלעגה במבקרי כה"ק היותר רעים. איני רוצה לגעל את עטי להציע את כל פרשת ההצעות השפלות, ע"ד ערך תוה"ק והנביאים, המוצעות לפני צעירינו ע"י המורים המתעים הללו. ואיכה נדום ע"י, איככה נחשה, עוצו אחים אהובים ונכבדים עצה, עוצו ודברו, ואזר ישראל בגבורה יעזרנו אומץ בעבור עמו ונחלתו" ואגרות הראיה, אגרת רעט, ח"א עמוד שיז במהדורת מוסד הרב קוק תשכב. "אוכל

בדבר מצד מסוים בלבד, אין מגיעים לתפיסה אמיתית של הדבר, באשר התפיסה הנכונה היא התפיסה המקפת הכול⁸² ועל כן אין להשתמש בתורה בצורה מקוטעת

אנכי מצדי רק להבליט את הדברים היסודיים שאנו צריכים לדרוש ולהשתדל שיתמלאו בכבוד ובדרך של⁸³. ד' התנ"ך, וביותר גוף התורה, לא יהי נלמד ע"פ הבקרת החפשית שפרצה כל גזרי המסורת, והשחיתה את מקור הנועם של הקדושה הדתית והלאומית של ישראל, לא פחות ממה שקלקלה את האמת המדעית" וכו' ואגרות הראיה, אגרת שצב, ח"ב עמודים נא-נב, "אבל זהו ענין שכבר נודע לכל, שהגימנסיה הניחה ביסודה את הלאומיות משוללת מכל השפעה של דת וקודש בצורה בולטת, שאמנם היה רוח זה נוהג גם בכל בתי הספר שבמושבות, אבל לא באופן מסויים כ"כ ואנחנו הרואים שנתנו מסוכן עושים האדונים הללו בגוף אומתנו החביבה והעלובה, עבודה זרה חדשה הם בונים להם ע"פ המודעה האירופית של הזמן האחרון, אין לנו עסק בפרטים במקום שהכלל הוא מושחת ומוכרח להיות מקור לחרבן. וסדר לימוד של תנ"ך לילדים בפומבי, על פי הגהותיהם של המנסחים היותר נוהגים קלות ראש בקדושת ספר הספרים, ודוקא הגויים ושונאי ישראל שבהם, - כל אלה הם ענינים גלויים שאי אפשר להכחישם, ושהם די והותר עד כדי להבין את הסכנה המגיעה עד לכדי מיתת חניקה של רוח ישראל שיש כאן" וכו' ואגרות הראיה, אגרת תז, ח"ב עמוד סג, "אמרת שלפי דברי התורה הולכת ומתפתחת, וח"ו לא אמרתי מעולם דבר זר כזה. מושג ההתפתחות שרגיל העם ליחש, הוא מאורע של פנים חדשות המביא קלות ראש. ומה שאנכי אומר, שהדיעה העליונה הסוקרת כל המעשים מראש ועד סוף היא סובבת את כל התו"כ, היא אמיתית קבלת עול מ"ש, שרוכנו מראש כל הסיבות שיוסבבו ההבנות וההרגשות לבא לידי החלטות בכל דור ודור כראוי וכנכון" וכו' ואגרות הראיה, אגרת צ, ח"א עמוד קג במהדורת מוסד הרב קוק תשכ"ג. "הגהות בלשון ברכת רפואה... בטח לבי שאין כבודו רוצה לעסוק בהגהות המקרא כדרכי המחדשים חדושי רוח" וכו' ואגרות הראיה, אגרת ארמח, ח"ד עמוד ר. אבל ראה באגרות הראיה ואגרת שנה, ח"ב עמוד כז. "הגהות למבקר כה"ק ולסופרים החפשים, כל זמן שהיא נאמרת רק בדרך כללות, גם היא אינה אומרת כלום ואינה נותנת שום טעם לשבת, ובחוג הצעירים שאנו חפצים לקנות את לבבם, סגנונים כמו אלה מזיקים יותר ממה שהם מועילים" וכו'. וראה עוד בדברי מרן הרב צבי יהודה זצ"ל וב"ל לנתיבות ישראל, ח"ב, עמוד רמב "הגישה המדעית למקורות ישראל": "השלילה שבגישה המדעית הנוהגת כיום היא בכך שהשרש שלה פסול. הגישה אינה יודעת כיצד יש להתייחס לכתבי הקודש. היא שכחה את היסוד הראשון שבאמונה, שדברי תורה משמים הם. הגישה אינה מבדילה בין כתבי שמים לכתבי בני אדם, ויחסה לשניהם שווה. היא מאחר וכו', כל רעיון הנראה לה כבלתי מובן, פסול הוא, לפי שהכל נמדד בקנה מדה אנושי" וכו', וכן ראה בדברי א"ר בשם הרב זצ"ל: "חכמי ישראל האבולוציוניים אומרים כי אלוה של משה אינו אלוה של הרמב"ם, וזה של הרמב"ם אינו זה של חכמי הקבלה וכו', הסבה לזה היא מפני שהם רואים כל דבר כמו שהוא נפרד בפני עצמו, וע"כ יוצא אצלם שישנן אלהיות רבות. אנו מאמינים באל אחד שהוא מרום ונשגב, ורק ההשגה בו, יש שהשגתו היא כוללת הרבה מאד כמו השגתו של משה רבנו ע"ה, ויש שהשגתו היא מצומצמת. גם הרב הגדול איננו נראה לכל התלמידים באופי אחד, אלא כל אחד רואה בו לפי השגתו, ומכ"ש זה שהוא מקור החכמה השי"ת" והמחשבה הישראלית [בעריכת א' קלמנוס] פתגמים ופרורים, פ"ב, עמוד טו במהדורת ירושלים תרפ"ג.

82. "האידיאלים היותר נשאים והמתרוממים עד אין קץ, עד אותו המקום שעין האדם מתעששת, ואין הדבור וההגיון שולט שם לקרא בשם פרטי, שמה אי אפשר לעמוד כי אם באור האמת המוחלטת, באין שום דרך איד להשפיל ולסמן בשום ערך מוגבל, על כן יקרא באמת בשם התרוממות גמורה, המתנשאת עדי עד בשם רצון ד' ועבודת ד'. אמנם רק אחרי ההתנשאות המחשבת והאידיאלית הפרטית עד מקום שידה מגעת, ואחרי הציונים העשירים הפרטיים ברעיון ובפועל, ואחרי ההבחנה הגמורה שכל רם ומתנשא בציון יש לו תכלית וקצבה, ובעומק הנפש האנושית יש עריגה למה שהוא למעלה מכל תכלית ועליון מכל קצבה. אחרי ההכרה הגמורה כי כל פועל טוב נזרע הוא בחיי הכלל, ולכל דור ודור יש חלק אחד מני רבבות אין קץ להעלות ולהתרומם, אבל העליה, ההתרוממות הגמורה האידיאלית בגונה תהחלטי הרי הוא רק באוצר חיים, ששם גם הטוב העליון הבלתי מוגבל ומשוער, גם כל טוב קל וקטן מתאחדים ומתארגנים עם החפץ האלהי השלם בתכלית" וכו' ועקבי הצאן, הדור, עמודים קיב-קיג, "האידיאליות הרוחנית אינה יודעת ממהות הפירוד כלל. היא מכירה רק את הכללות ואת האחדות. אין שום פרט נסקר אצלה כי אם בתור חלק של כלל, ובשביל כך אינה יכולה להכיר שום טוב, רק טוב כללי, ושום רע כי אם כשהוא רק כללי" וכו' וערפלי טוהר, עמוד קיט.

83. קנין תורה, עמוד לז.

של "צו לצו, קו לקו"⁸⁴, "אלא יש לעסוק בתורה בדרך של קביעות"⁸⁵ ורציפות⁸⁶ 87

84. ישעיה כח, יג וראה עוד אורות הקודש (ח"א, עמוד קעז: "הופעת האמת והלמוד": "אין האמת מתגלה לאדם קטעים קטעים, אלא על ידי הופעה כללית בבת אחת. וכל טורח הלימוד של הקטעים, הוא בא להכשיר את האדם להופעה כללית זו".

85. "וא"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: כל הקובע מקום לתורתו - אויביו נופלים תחתיו, שנאמר 'ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתי ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יוסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה' " (ברכות דף ז ע"ב, לפני נ"א בגליון) "דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי - זו וזו נתקיימה בידן, דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי זו וזו לא נתקיימה בידן" (ברכות דף לה ע"ב) "בשעה שמכניסין אדם לדין, אומרים לו... קבעת עתים לתורה" (ושבת דף לא ע"א) " 'ודברת בס' (דברים ה, ז) - עשה אותן קבע ואל תעשה עראי" (ויזמא דף יט ע"ב) " 'זנואף אשה חסר לב' (משלי ה, לב) - אמר ריש לקיש: זה הלומד תורה לפרקים, שנאמר: 'כי נעים כי תשמרם בבטןך יכונן יחדיו על שפתך' " (סנהדרין דף צט ע"ב) וראה במהר"ל ונתיבות עולם, נתיב התורה, פרק ד, ד"ה ובפרק חלק, עמוד יח במהדורת לונדון (תשכ"א) כי "המאמר הזה בא לבאר כי התורה לפי מעלתה ומדרגתה אין ראוי שיהיה הלמוד בה שלא בקביעות, ודבר זה פחיתות גדול לתורה... כי הדבר שהוא במקרה הוא פחיתות, כי המקרה הוא טפל אצל דבר שהוא בעצם, ואם כן, הדבר הזה הוא פחיתות לתורה לעשות אותה טפל לאחר, כי התורה היא עיקר ואינה טפילה אצל דבר אחר" וכו', וכן כתב בחידושי אגדות לסנהדרין, שם (ועמוד רכח במהדורת לונדון תשד"ג ובגר"א לאו"ח, סימן קנה, ס"ק ג' "וצריך שאותו עת יהיה קבוע, שלא יעברנו אף אם הוא סבור להריוח הרבה" - "דזהו ענין הקביעות, דבלא"ה אמרינו בסנהדרין צ"ט נאף אשה כו' ". וראה גם ברמב"ם, הלכות תלמוד תורה, פרק א, הלכה ח, ובשו"ע, יו"ד, סימן רמו, סעיף א. ובמאמרי הראיה (עמוד 427: פירוש ל"אגדות רבה בר בר חנה", דף: "הנה יסוד התורה הוא ללמוד אותה לשמה וללמוד בקביעות, לא דרך מקרה, והלומד בקביעות לומד לשמה, משא"כ הלומד שלא לשמה לומד רק דרך מקרה, כדי שידע להזדיין בפני הבריות בתלמוד תורה" וכו'.

86. "רש"י בחולין (דף קכז ע"א, ד"ה וסלמנדרא) מסביר, שהסלמנדרא היא 'שרץ הנוצר מן האור מעצי הדס ע"י כשפים', ואילו בחגיגה (דף כז ע"א, ד"ה סלמנדרא) הוא מסביר כי סלמנדרא היא 'חיה הנבראת מן האור כשבויערין אש במקום אחד שבע שנים בלי הפסק'. יש שתי צורות להיווצרות הסלמנדרא - האחת ע"י כישוף והאחת בצורה הטבעית, וכך הוא גם ביצירת תלמיד חכם. יש תלמיד חכם הנוצר ע"י כישוף, אשר האש נמצאת בו, אמנם, במדה מסוימת, אך זו אינה עצמותו, ויש תלמיד חכם הלומד ברציפות וללא הפסקה שבע שנים תמימות, שמיטה שלמה, וע"י כך הוא מתקדש ונהפך לאש. כל גופו אש, ועל כן האש החיצונית אינה שולטת בו. כולו קשור לתורה הנצחית" וכו' וקנין תורה, עמוד עוג' וראה לשלושה באלול, חוברת א, עמוד לו.

87. קנין תורה, עמוד סב; וראה עוד, שם, עמוד יז: "יש לזכור כי מהותה של תורה היא קביעותה בנשמה ובגוף, בלימוד ובקיום, במחשבה ובמעשה; הדרך לאידיאל העליון היא קביעות, מציאות חיים: 'כי הם חיינו ואורד ימינו' (ברכות קריאת שמע של ערבית) אם ישנה קביעות זוהי שלמות קיומה של תורה" וכו'; עמוד יח: "כאן הנזיפה מתייחסת ללימודו של האדם, ליחסו ולשייכותו של האדם אל התורה; ככול שהקביעות בתורה נעדרת, כן הנזיפה גדולה, ומכלל לאו אנו שומעים את ה': מתוך הנזיפה במי שאינו עוסק בתורה, אנו למדים על גודל חשיבותו של ה'עיסוק' - הקביעות בתורה" וכו'; עמוד מב: "בענייני תורה אנו מוצאים קביעות ויציבות: 'כעץ שתול על פלגי מים' (ותהלים א, ג, ירמיה יז, ח) ככול שהאדם קבוע יותר, כן מגלה הדבר על יותר וישוב דעת; הישיבה היא קביעות הרוח, קביעות האישיות" וכו'; עמוד מב: "גם בתורה יש לימוד שהוא בבחינת 'סחורה': סחור סחור; לפעמים יש מקום גם ל'קפיצות' אלו של 'סחרנות' בתורה, אולם עיקר הלימוד צריך שיהיה קבוע, רענן ויציב" וכו'; עמוד מז: "האדם וקביעות מקומו - חד הוא; האדם המציאותי ייתכן רק במקום; והאדם שייך למקום - מקום רוחני וגשמי; החיוב לקביעות בתורה במקום מיוחד ובזמן מיוחד - זהו חלק ממצאות האדם; ככול שיש פחות תנודות בלימוד התורה ויותר קביעות, כן קיימת יותר הכרת המקום הפנימית של האדם - ההכרה בדבר מקומו של האדם בבית המדרש בין אלה העוסקים בתורה; קביעות זו נמשכת ממעמד הר סיני ועד ימינו, ואי קביעות בתורה, מאידך גיסא, היא בבחינת 'קטוע מטורא דסיני' (ירושלמי, סנהדרין, פרק ד, הלכה א"). ועמוד נו: "על ידי קביעת המקום לתורה מגיעים לידי הרמוניה בין האדם והתורה; התורה צריכה להימצא בעצמותו, בנשמתו של האדם; 'אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו' (פסחים דף ג ע"א) שתלמודו נמצא ברשותו; זהו ערך האדם מישראל הלומד את התורה".

אולם מכל מקום "יש מדרגות בקריאה בשם ה' ⁸⁸", ומתוך ההסתכלות הכוללת יש להבחין במדרגות השונות.

ד. מדרגות בהשראת שכינה

ואף בפסגת הקירבה לריבונו של עולם, בהשראת השכינה, מוצאים אנו מדרגות שונות ⁸⁸. אמנם הנבואה אינה שורה אלא על האדם האידיאלי, ורק "האדם השלם

⁸⁸. "כל טיפול שלנו בתורה הוא קריאה בשם ה': 'כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלקינ'. (דברים לב, ג). יש מדרגות בקריאה בשם ה', ויש מדרגות בקורא, ובעלייה מבבל לארץ ישראל היתה קריאה בשם ה' האלקים הגדול" (נחמיה ח, ו). יש זמן מיוחד, מקום מיוחד ואיש מיוחד אשר הוא קורא בשם ה' המפורש, אולם בעלייה מבבל לארץ ישראל היו כל ישראל במדרגה נעלה, ולכן קראו בשם ה' המפורש" וכו' (קנין תורה, עמוד יז). מרן הרב צבי יהודה זצ"ל מלמד אותנו כאן כי כל טיפול שלנו בתורה הרי הוא קריאה בשם ה', וכפי שלומדת הגמרא בברכות (בדף כא ע"א) את ברכת התורה לפנינו מן הפסוק "כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו" (דברים לב, ג) ומבאר המהרש"א (שם, ד"ה מנין), "דהכי משמע ליה ברכת התורה, כי שם ה' אקרא, דהיינו כשאני קורא בתורה שהיא כולה שמות של הקב"ה, שכל התורה באותיותיה היא שמותיו של הקב"ה, כדאיתא במדרשות, וק"ל". וכן כותב מרן הרב צבי יהודה זצ"ל בהערותיו לעולת ראיה (הערה א, קנה, ח"ב עמוד תלא): "אתה בחרתני" – מתוך מקורה של בחירתו האלהית העליונה, שהיא מתפרשת לשני הפנים שהם אחד, האהבה הפנימית והרציה הממשית, באה רוממות העם בשכלול צורתה הלשונית, בבטוי עצמיותה ומלול רוח חייה, עושה את הכוונות המפורטות של הקידוש במצוותיו והקירוב המלכותי לעבודתו, – ומתגלה במסקנת סיומה וראש פסגת מעלותיה בקריאתו עליו את שמו, שהוא התורה ובברכות כא. ומהרש"א שם, ואור החיים פרשת האזינו כי שם ד' הוא התורה, ובזוהר כמה פעמים אורייתא כולא שמא דקדשא בריך הוא" וכו'. ובקריאה זו בשם ה' ישנן מדרגות, וכפי שכותב מרן הרב צ"ל באגרותיו ואגרת קי, ח"א עמוד קלד במהדורת מוסד הרב קוק תשכב, ש"ההבדל בין שמות שונים" הוא ב"הגדרות על הארתו, בין מדרגה של אור מזהיר ובין מדרגה של אור כהה, או לפי שינויי המדרגות של פרטי ההארות" וכו', וראה עוד בעולת ראיה וח"א, עמוד ז, ש"השם בקריאתו ובכתיבתו, ההגוי והבלתי הגוי, באור קדושתו מזריח ומאיר על כל מלא עולמים. בבואנו למעשה המצוה, המוארה מאור הצווי העליון, מאת ד' מן השמים, הרינו מוארים באור החיים של המעשה, הפקודה בהתגלמותה המפעלית מאור השם ההגוי, מקדושת האדנות שבשם 'אלף דלת', שהתוכן המוסרי המעשי שלנו מתקדש מקדושת אדון כל העולמים, שהם הולכים כולם באותה המסלה המעשית, שהאדנות האלהית סללה לפנייהם בגדל קדשה, והרעיון, האידיאליות, ההתרוממות הרוחנית, מתיצבת לפנינו ע"פ אותה הכמיסה הרעיונית, יסוד מחשבת אל עליון במהות האידיאלית של מגמת חיי כל החיים, של מטרת קודש הקדשים. של מציאת תכנית כל עולמי עולמים בהתרוממותם אל מכוון שורש מחצב הויתם, המוארה באור התפארת העליונה" וכו'. ולשיא פסגת הקריאה בשם ה' אין מגיע אלא הכהן הגדול פעם אחת בשנה, וכפי שביארנו לעיל (הערות 16, 17). אולם בעליית עזרא מבבל הגיע כל עם ישראל למדרגה זו, וכן מוצאים אנו במסכת יומא (דף סט ע"ב) "זיברך עזרא את ה' האלהים הגדול" (נחמיה ח, ו). שגדלו בשם המפורש", וכן כותב הירושלמי (ברכות, פרק ז, הלכה ג) וראה בעקבי הצאן (עמוד קנד): "עבודת אלהים" "הולכים הנחלים ומתפללים גם בשטף תקומתה של כנסת ישראל, המפתח הקטנה של פלטרין האחזה בשלשלת הגדולה של שם ד' האלהים הגדול, שגדלוהו בשם המפורש בימי עזרא, וכיוצא בו לכל עת פקידה של התעודות כללית לישראל" וכו', ובאגרות הראיה ואגרת תקמא, ח"ב עמוד קע): "זאם באמת אנו קוראים בשם ד' בצורה שקריאה זו תנצח לפנינו בבית מלחמתנו, הננו קוראים לאמר: 'הבו גודל לאלהינו', כבימי קדם עלינו לקרוא לא סתם בשם ד', מה שמספיק לפעמים בעתות המנוחה, כ"א בשם ד' הגדול, כבימי המלחמה הגדולה על היצרים דע"ז ודעבירה בימי יסוד המעלה בימי עזרא ואנשי כנסת הגדולה" וכו', ובהקדמה לאגרות הראיה (ח"א עמוד ו, מהדורת מוסד הרב קוק תשכב) "אל הנאמר מאת רב גידל בתלמודה של בבל (יומא סט ע"ב) על ד' האלהים הגדול, אשר עזרא ברך אותו בקריאת התורה עם קהל העם העולים משבי הגולה, ודבמערבא מתנו הכי' בשמו על ה'זעקה בקול גדול באסיפת הבדלם אז מכל בני נכר והתודותם לד' אלהיהם: 'שגדלו בשם המפורש' " וכו'.

⁸⁸. ראה אור החיים (ויקרא יט, ב, ד"ה עוד ירצה על): "צא ולמד ממדרגות הנביאים זו למעלה מזו, ומשה עולה על גביהן, ואולי שיכול להיות הדרגה גדולה ממשה, והוא מדרגות מלכנו משיחנו. אם כן אין שיעור וגבול להדרגות הקדושה" וכו', וראה במאירי, בפירושו לתהלים (הקדמה, עמוד 10): "שאף שאר

מכל הבחינות הוא האדם אשר בו יכולה לשרות רוח הנבואה^{89,90}. "חז"ל מלמדים אותנו ש'אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גיבור ועשיר וחכם ועניו⁹¹. הנביא צריך להיות בעל תכונות נפש אידיאליות, אשר פסגתן היא: 'גיבור ועשיר וחכם ועניו'⁹², אולם גם כאן מוצאים אנו מדרגות שונות של השראת שכינה, ומכאן המדרגות השונות של רוח הקודש שבהן נכתב ספר תהלים: "הגמרא בפסחים⁹³ מלמדת אותנו, כי ספר

הנביאים היו מדרגותיהם חלוקות זו מזו כמה וכמה" וכו'; ועיין עוד בהקדמת המאירי לאבות ועמוד 119 אור החיים במדבר יב, ו, ובמדבר כג, ז, ופירוש קול יהודה לכוזרי, מאמר ד, אות טו.

89. "ברואיו השלמים ביותר על פני האדמה, הלא הם הנביאים" וכו' וכוזרי, מאמר ד, אות טו, "עיקר אמונתנו בזה הוא שאין הנבואה שורה אלא באדם שלם בכל מיני השלמויות ומעוטר במצותיו ונודע בחסידות ומתהלך בקדושה ופרישות עד שלא ימצא בו שום חסרון בכל מיני שלמויותיו" וכו' ובית הבחירה לסנהדרין דף פט ע"ב.

90. קנין תורה, עמוד סה.

91. נדרים דף לח ע"א. הרמב"ם במורה נבוכים (חלק ג, פרק לב) מביא רק "חכם גבור ועשיר", וכן כותב רבי יוסף אלבו בספר העקרים (מאמר ג, פרק ה): "כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו אל יתהלל הגבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו" (ירמיה ט, כב)... כלל הנביא בכאן ג' מיני השלמות הכוללים שאפשר שידומה שהשלמות האנושי נתלה בהם, והם החכמה והגבורה והעושר" וכו', ועיין במהרש"א לנדרים (שם, ד"ה וכולן) שתירץ שהצורך בעונה הוא רק כדי "שלא יתגאה בכל אלו ג' מעלות".

הגמרא בשבת (בדף צב ע"א) מדברת על "חכם גבור ועשיר ובעל קומה", ובמדרש (במדבר רבה י, יז) נאמר: "ומראהו כמראה מלאך" וגו' (שופטים יג, ו) - מכאן שלא היתה שורה השכינה אלא על בעל מראה" וכו', וכן מצינו לגבי כהן גדול שצריך להיות "גדול מאחיו בכח בנוי בחכמה ובעושר" (וימא דף יח ע"א, וש"נ; רמב"ם, הלכות כלי המקדש, פרק ה, הלכה א, והירושלמי (וימא, פרק א, הלכה ג) מוסיף גם "מראה" וראה בפני משה שם שמבאר את ההבדל בין נוי למראה, ומקורו בספרא אמור וב, א, וראה בגליון אפרים (לירושלמי שם) שמפרש ש"מראה" הוא בעל קומה, וראה גם בהגהות מהר"ד (לספרא שם) שמביא את גרסת הילקוט: "במדה" - "פירוש שצריך להיות בעל קומה", ומשווה זאת להשראת שכינה וכן מביא הר"ש משאנץ בפרושו לספרא אמור ב, ו בשם הילקוט, וע"ש, אולם הגר"א (ובהגהותיו לספרא שם) מוחק הוספה זו (וראה תוספתא יומא א, ה, ועיין עוד בויקרא רבה כה, ה, ותנחומא אמור, ד).

הרמב"ם פסק (בהלכות יסודי התורה פרק ז, הלכה א) ש"אין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה, גבור במדותיו" וכו', והמפרשים שם עמדו על כך שהרמב"ם הוציא את דברי הגמרא מפשטם; וראה עוד בהקדמת הרמב"ם לפירוש המשנה, ד"ה והחלק השני, ועמוד יח במהדורת מוסד הרב קוק תשכ"א, ושמונה פרקים לרמב"ם, פרק שביעי.

ומרן הרב זצ"ל יתום הלכות אלו כדרכו בקודש לא רק על הפרט, אלא על הצבור כולו: "כשם שאין השכינה שורה באיש יחידי אלא על גבור ועשיר ובעל קומה, אלא שכל זה לא יסכון מאומה בלתי המעלות הרוחניות של חכמה וענוה, כך אין השכינה הכללית שורה אלא בעם מלא גבורה, עשר וקוממיות, אלא שכל אלה ימצאו את ערכם רק בהעשותם בסיסים להאור הרוחני האלהי הממלא אור ד' וענות צדק" והקדמה לשבת הארץ, עמוד יג, וכן נדפס בספר חזון הגאולה, עמוד נו, "אי אפשר שיחול רוח הקודש והמאור האלהי על ישראל כי אם כשיסיר מקרב נשמתו את הפחד הרע והפרוע אשר דבק בו כמכה מלפפת ממשך ימי הגלות והרדיפות של שונאיו השפלים והרעים. גם על איש יחידי אין השכינה שורה כי אם על חכם גבור ועשיר, ואינה שורה אלא מתוך שמחה, וקל וחומר על הגוי כולו. העושר הוא אמנם גם במובן הכלל מתת אלהים הנתונה ממרומים, רק - על פי רוב - אחרי ההשתדלות המעשית 'ברכך ד' אלהיך בכל אשר תעשה', כמו אצל היחיד. ויש עשיר בדעת, כשיודע לשמוח בחלקו, באיש וכן בעם, אבל הגבורה, והשמחה שהיא תולדתה, היא מוכרחת לעולם לבא רק על ידי תקון הנפש, תקון הדעה והמחשבה, על זה יש כבר כריתות ברית: 'יגעתי ולא מצאתי, לא יגעתי ומצאתי, אל תאמין' (עקבי הצאן, הפחד, עמוד קכ), וראה גם עולת ראיה, ח"א, עניני תפילה, סימן י, עמוד כט.

92. קנין תורה, עמודים עב-עג.

93. פסחים דף קיז ע"א; וראה הערות מרן הרב צבי יהודה זצ"ל לעולת ראיה (הערה ב, נו, ח"ב עמוד תפז): "למנצח מזמור לדוד, 'בהופיע האור העצמי הראוי להקרא בשם העצם של המוכן להשירה האלהית' כו' - פסחים קיז 'מזמור לדוד מלמד שאמר שירה ואח"כ שרתה עליו שכינה', ובזהר בראשית לט: 'מזמור לדוד דשרית עליה שכינתא ברישא' וכו', ושם בשלח נ' 'מזמור לדוד שירתא דקאמר דוד על גרמיה'.

תהלים נכתב במדרגות שונות של רוח הקודש: "לדוד מזמור" - מלמד ששרתה עליו שכינה ואח"כ אמר שירה; "מזמור לדוד" - מלמד שאמר שירה ואח"כ שרתה עליו שכינה⁹⁴.

וכך הוא גם לגבי מספר הנביאים: "המספר ארבעים ושמונה המופיע כאן⁹⁵ הוא גם מספרם של נביאי ישראל: ארבעים ושמונה נביאים נתנבאו להם לישראל⁹⁶. לגבי מספר הנביאים אנו מוצאים עוד סוגי מספרים כגון: ס"ב נביאים⁹⁷, ק"פ נביאים⁹⁸, כפלים כיוצאי מצרים⁹⁹. מספרים אלו הם דרגות שונות של קדושה, אשר בהם המספר המינימלי הוא ארבעים ושמונה¹⁰⁰. וישנה מדרגה בקדושה שהיא אף מעבר למספרים אלו. "ישנה דרגה בקדושה, שהיא מתבטאת במספר מוחלט¹⁰¹, וישנה דרגה למעלה הימנה, על-מספרית¹⁰²: 'לגדולתו אין חקר'¹⁰³, 'כוכבי השמים וכחול

ומתוך נצח הודה של עצמיות נשמתו מופיע אותו האור של השראת השכינה, המכוונת לערכו המיוחד של תכנו הפנימי בקדושת עליונותו, וככנורו של דוד שהיה מנגן מאליו בחצות הלילה ע"י רוח צפונית שהיתה מנשבת, ברכות ג' ובזהר תרומה קעג דלא שכיך לעלמין, ושם קא 'מזמור דא רוח קדשא דמשבחת תדיר למלכא עלאה, וכל זמנא משבח ומזמר ולא שכיך, ממה דאיתו משתדל למשרי עליה. וע"ל 'שירו לו זמרו לו' ו'דוד מלך ישראל חי וקיים'."

94. קנין תורה, עמוד עד.

95. "התורה נקנית בארבעים ושמונה דברים" (אבות, פרק ו, משנה ה).

96. "ת"ר ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל ולא פחתו ולא תותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה" וכו' ומגילה דף יד ע"א.

97. ראה סדר עולם, פרק כ, ובאורי והגהות הגר"א שם.

98. "וכך אמרו לענין מקרא מגלה, מאה ושמונים נביאים עמדו להם [לישראל] ולא פחתו ולא הוסיפו על מה שכתוב בתורה אפילו אות אחת חוץ ממקרא מגלה" וכו' ורמב"ן לדברים ד, ב' וראה מיני תרגומא ולר' ישעי' פיקל, שם ודף כב ע"ב במהדורת ווילנא תקצ"ג ותכלת מרדכי ולר' מרדכי גימפל יפה, שם ועמוד קנ במהדורת ירושלים תש"ה.

99. "בדתניא: הרבה נביאים עמדו להם לישראל כפלים כיוצאי מצרים, אלא נבואה שהצרכה לזרות נכתבה ושלא הוצרכה לא נכתבה" ומגילה דף יד ע"א.

100. קנין תורה, עמוד לה.

101. "והנה המציאות תשתלם בהרבה מדרגות עד שתבא לשלימותה. דרך עילוי המדרגות אנו מעריכים בערך המספרים שהם זה למעלה מזה, יחידות, עשירות, מאות, אלפים, רבבות והוא משל נערך על תוספת השלימות במציאות ובאנושיות" וכו' ועין איה לברכות דף לב, פרק חמישי סימן פג, עמוד 152-153 במהדורת ירושלים תשמ"ז.

102. "אמר רבי יצחק: אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין, שנאמר: 'צו ה' אתך את הברכה באסמך' " וכו' ותענית דף ח ע"ב, "זוהי מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר" - מהו 'ולא יספר' אלא שהראה הקב"ה להושע כשם שהראה לאברהם: 'הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם, משאמר לו 'ספור', חזר ואמר לו 'אם תוכל לספור', להודיעך שהראה אותו במספר, חזר והראה לו שלא במספר" וכו' (נפיקתא רבתא, פרשה יא, אות ד, דף נ ע"ב במהדורת וורשא תרע"ג; וכעין זה הוא בבמדבר רבה, פרשה ב, אות יג) "יסוד התשובה הוא 'חשבון של עולם'. שרשי החשבון הם למעלה מן החשבון, כמו שהתאוריה של ערכי המספר עומדת היא למעלה מן המספר ופרטיו. ובשביל כך עקר התשובה העליונה היא למעלה מן החשבון המפרט, והחשבון בא מתולדתה. ו'קפה של חשבונות' היתה דוקא למטה מירושלים, מפני שירושלים עצמה היא 'משוש כל הארץ', מכון השמחה של אור התשובה העליונה. ועל זה שר אדם: 'מזמור שיר ליום השבת, טוב להדות לד' ולזמר לשמך עליו... כי שמחתני ד' בפעליך, במעשי ידיך ארנך, בקשור עם 'מה גדלו מעשיך ד' מאד עמך מחשבותיך', המתעלות מכל חשבון, כי 'לתבונתו אין מספר', למעלה מהמדה האומרת: 'מה רבו מעשיך ד', שנכנסת בחשבון, שהיא מדת הארץ: 'מלאח הארץ קנייך', אבל יסודה של התשובה במקורה נאמר עליו: 'כנבה שמים על הארץ גבר חסדו על יראיו, כרחק מזרח ממערב הרחיק ממנו את פשעינו'. והולכת היא תדיר שפעת התשובה מלמעלה למטה - מהתעלות מכל חשבון אל יסוד ההתגלות החשבונית; ומלמטה למעלה - מתכונת החשבון עד 'תאות גבעת עולם' בטרם הרים ילדו, שנאמר בהם: 'שקל

אשר על שפת הים¹⁰⁴. במשנה על היסודות האלמנטריים של דרכי קניין התורה¹⁰⁵ אנו מוצאים את המספר המוחלט - ארבעים ושמונה - ואילו במשנה על המצב האידיאלי¹⁰⁶ מדובר על כך שהעוסק בתורה לשמה 'זוכה לדברים הרבה' - אין מספר מוחלט; זוהי המדרגה העליונה שבקדושה¹⁰⁷ ו¹⁰⁸. ישנם דברים שמפאת גודלם לא

בפס' הרים וגבעות במאזנים' זמעולם עד עולם אתה אל, תשב אנוש דכא ותאמר שובו בני אדם' " (ואורות התשובה, פרק טז, סעיף א). אבל ראה אורות האמונה (עמוד 115): "וידוע שבחיזיונות המספר הוא בנגוד להאחדות, אבל בקדושה הוא הפך; כל שמתרבה ומתפרט המספר, מתגלה יותר האחדות לפי המדרגות וברכנו אבינו כולנו כאחד, ר"ל כמדרגה אחת של אחדות. ועל כן בגמר האוהל מועד שבתוכו כלול כל הבחי' כתוב ג"כ 'אשר פקד', ר"ל מעצמו, מהיסוד הנעלם שהמספר גורם לאחדות" וכו'.

103. תהלים קמה, ג.

104. בראשית כב, יז.

105. אבות, פרק ו, משנה ה.

106. אבות, פרק ו, משנה א.

107. הגמרא במסכת ברכות (בדף לד ע"ב) מביאה שלוש מימרות של רבי חייא בר אבא בשם רבי יוחנן.

המימרא האחת היא ש"כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתך' ושעיה סד, ג', ועליה חולק רבי אבהו ואומר שב"מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדים"; המימרא השנייה היא ש"כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתך", ועליה חולק שמואל ואומר ש"אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד"; והמימרא השלישית היא ש"כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיח בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לת"ח ולמהנה ת"ח מנכסיו, אבל תלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה אלהים זולתך". ומרן הרב זצ"ל מסביר את שלוש המימרות באופן דומה, ואומר ובעין איה לברכות דף לד, פרק חמישי סעיפים ק"ח-קכב, עמודים 166-167 במהדורת ירושלים (תשמז) ש"אין יד הנבואה משגת כ"א עד אותו המקום שסדרי הסיבות הולכים בסידור של הדרגה, שסבה מולדת סבה הקרובה לה, והיא אחרת, עד שהדברים יתרבו ויתרחקו, וע"פ הנבואה האמתית יושקפו בדיוק כל הפרטים הרחוקים, ואל יפול מדבר ד' ארצה דבר קטן", "שהנבואה היא ערוכה רק ע"פ סדרי הסבות, אם שיהיו יותר רחוקות ממה שאנו יכולין אפ' לצייר ערך לריחוקם", אולם לגבי ה"דברים שהם מתנהגים למעלה מכל הדרגה, כפי חק החכמה העליונה, א"כ שם לא תגיע יד הנבואה, ע"כ יאמר ע"ז עין לא ראתה אלהים זולתך". ולפי זה הוא מסביר שהמחלוקת הראשונה היא בשאלה האם "האדם הוא ראוי שיחטא, א"כ חק התשובה הוא כפי הסידור של ההדרגה, ומעלת הצדיקים הגמורים היא שהתנשאו מעל להסידור הנהוג בכלל המציאות", ולכן "עין לא ראתה אלהים זולתך", או ש"מעלת כל אדם ישר לפי הסידור של ההדרגה הוא להיות צדיק מעיקרו, וממילא מובן שהמקלקל דרכו, ששיחת סדר ההדרגה, אין בסידור ההדרגה הכנה לו שישוב ויתקן עותתו, כ"א בהתנשאו בבחירתו בכח החופש שבו למעלה מכל הדרגה, ע"כ רק שכר בע"ת ראוי שיהי' עין לא ראתה אלהים זולתך". המחלוקת השנייה היא האם ה"עוה"ב הוא נעלה מסדרי ההדרגה, ובא רק מכח הגבורה העליונה שאין לה תכלית", ולכן "לא התנבאו עליה הנביאים", או "שגם עוה"ב הוא תולדה מחוייבת מן הסבות הערוכות ואינה בערך דילוג מצד היכולת המוחלטת", ולכן "יתכן גם עלי נבואה". והמימרא השלישית היא ש"כ"ז שלא עלה האדם אל מעלת רוממות השכל האמיתי, הוא לעולם קשור תחת סדרים מודרגים, ומעלתו היא אמנם רוממה, אף מתאחדת עם הדרת הנבואה, אבל ת"ח עצמם עין לא ראתה אלהים זולתך, שאין לחסדו מצד עצמו יחש מחוייב עם כל סדר וסבה, כי מי בכל מעשי ידיך בעליונים או בתחתונים שיאמר לך מה תעשה". אולם מכל מקום אנו רואים שהמעלה שמעל להדרגה היא לכל הדעות נעלה מזו המודרגת. וכן אנו מוצאים בערפלי טוהר: "ההארה שהיא למעלה מן האותיות המחשביות, דוחקת היא את האותיות ומטשטשתן. ומכל מקום מוכרחות הן האותיות להיות משתתפות עם ההארה העליונה, אלא שהקרבה המצרנית ביותר מביאה את התוכן לידי התנגשות. ההארה סובלת בהגבלתה על ידי האותיות, נגד הטבע המתרחב שלה, והאותיות סובלות דוחק של התפשטות נגד טבען" וכו' (עמוד צא). וראה שם עוד עמוד כ; ועיין גם במדות הראיה (אמונה, סעיף לא, עמוד קח): "הכרח הוא כדי לשוב לבצרון של האמונה, שתשוב ותחיה בתוך כל נשמה, להיות עסוק בארחות השכל היותר גנוז, שבו עולים למעלה מכל הגדרה" וכו'. וראה עוד אור החיים (שמות כה, ט, ד"ה ובדרך): "כי בחינת הקדושה והדרגותיה לא בגדר המספר, כי גבוה מעל גבוה וגבוהים... כי הדרגות הקדושה הם מא' עד ס' ריבוא, וזה

נכתבו בפירוש: "המקור לחיוב עבודת ה' בשמחה הוא בפסוק: 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה'¹⁰⁹. עבודת ה' בשמחה היא הופעה גדולה כל כך¹¹⁰ עד שלא ניתן הדבר להתבטא במפורש בתורה, אלא אנו למדים על כך 'הן מכלל לאו'. כשם שיש מכות גדולות, שמחמת גודלן לא נכתבו בתורה במפורש¹¹¹, כן עבודת ה' בשמחה, משנכתבה בתורה, נכתבה כעין בהסתר, בפרשת התוכחה. זהו אחד העניינים שמחמת גודלם נאמרו בהבלעה ובגניזה¹¹²"¹¹³. וכך מוצאים אנו לגבי שמותיו של הבורא: "אנו למדים על הטוב מתוך השלילה שבעזיבתו. השלילה מודגשת יותר מן החיוב. 'ולא אור'¹¹⁴ מבטא יותר ממה שמבטא 'חושך'¹¹⁴. התארים השליליים הם מדויקים יותר

בבחינת המספר, ובבחינת האיכות כמה הדרגות מאחד לאחד עד אין קץ" וכו'. ועיין עוד בהערות מרן הרב צבי יהודה זצ"ל לעולת ראייה והערה ב, כא, ח"ב עמוד תמח, הובאו לעיל הערה 62.

108. קנין תורה, עמוד לד.

109. דברים כח, מז.

110. "השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא" וכו' ורמב"ם, הלכות שופר וסוכה ולולב, פרק ח, הלכה טו"ג. "כללו של דבר, שלשה הם יסודות עבודת האלוה על פי תורתנו: היראה והאהבה והשמחה" וכו' (כוזרי, מאמר ב, אות ג). "ונראה כי השמחה תיוחס אליו על הפך הענין שיוחס אליו העצב, שאם ייוחס אליו העצב שהוא תואר הפחיתות, כ"ש שראוי שתיוחס אליו השמחה שהוא התואר החשוב" וכו' (ספר העקרים, מאמר שני, פרק טו, ועיין שם עוד עץ שתול, ענף א, מהדורת ניו יורק תשכ"ג). "והעידו על האר"י ז"ל, שאמר שהמעלה העליונה שהשיג, באה לו ע"י שהיה משמח בכל עוז בשמחה של מצוה" וכו' (משנה ברורה, סימן תרסט, ס"ק יא). "השמחה נאותה רק לדברים הנצחים הרוחניים כהשגת החכמה והצדק; ע"כ מי שנהנה ואינו משמחו מורה על שפלות ערך האדם, כאילו ה' התכלית רק ההנאה הקרובה ולא השמחה הנצחית התכליתית" וכו' (ועיין איה לברכות דף ו, פרק ראשון סעיף סא, עמוד 27 במהדורת ירושלים תשמ"ג). "השמחה היא הרגשת השלמות הפנימית של הנפש הישרה בהיותה מרגשת את יושר מהלכה וטובו" וכו' (עולת ראייה, עניני תפילה, סימן יא, ח"א עמוד [כט]). "היסוד הפנימי של המצוה היא שמחתה, שבה מאיר אור קדושת האמונה החבויה במעמקי הנשמה, המודאת לאדם שהעושר של מצות ד' הוא נעלה ונשגב מכל סטולות מלכים ואצרות אדירים. והרגיש כבר הר"ח קרשקש ז"ל בספרו 'אור ד' (ומאמר ראשון, כלל ג, פרק ה), לבסס את רגש קדושת האמונה על אשיות השמחה התמידית והקבועה באופי הנשמה, המטוהרת בטוהרה העליונה. ויותר מזה דבר האריז"ל למושפעיו (ספר "שמונה שערים לרבי חיים ויטאל", שער חמישי - "שער המצוות", דף א ע"ב, ושער שביעי - "שער רוח הקודש", דף י ע"ב, במהדורת ירושלים תרס"ה). בנעצו את עומק יסוד הרחבת דעתו המאירה באור קדשי קדשים - ביסוד שמחת המצות אשר לו" וכו' (אגרות הראיה, אגרת תרפ"א, ח"ב עמוד רפח). "השמחה היא מידה כלל ישראלית" וכו' (קנין תורה, עמוד מ). ועיין עוד בעקדת יצחק, פרשת ראה ושער צד, דף נב ע"א במהדורת פרעסבורג תרט"ג מוסר אביד, פרק א, אות ה, עקבי הצאן, הענג והשמחה (עמודים קיז-קיח) הערות לאורות הקודש ח"ב (הערות כח-כט, עמוד תרי"א).

111. "גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת" וגו' (דברים כח, סא).

112. "יש גם כן דומיה מחשבתית, כשבא תורה של המחשבה היותר נעלמה, היותר פאורה ועליונה, והולכים הם הדברים במדרגות זו למעלה מזו" וכו' (אורות הקודש, ח"ג, עמוד רעב). "שתיקה והתבודדות פנימית" (השתיקה נתבעת בעומק הנשמה, מכל אשר הגיגים עליונים, שבעצמם עומדים הם ממעל לחוג המבטא של האדם, הנם קבועים בתוכיותו. כשבעל המחשבה הדוממת עוסק בדממתו הנשגבה, עולמות רבים הולכים ונבנים, שירות נשגבות מתנשאות בשיא קדשן, וגבורה עליונה בעדן קודש מתרוממת על כל ספירותיו הרוחניות" וכו' (אורות הקודש, ח"ג, עמוד רעד). "דממה עליונה" (כשמופיע האור הפנימי של עת לחשות, והאילמות הקדושה העליונה בכל הוד כבודה, ובכבוד משאה היא ממלאה את כל הנשמה, אם ימרוד בה האדם ויפרץ לדבר, מרידה זו במלכות הדומיה מחרבת את כל בניני" וכו' (אורות הקודש, ח"ג, עמוד ערה). "עת לחשות ועת לדבר".

113. קנין תורה, עמוד יב.

114. עמוס ה, יח.

מן התארים החיוביים¹¹⁵. ואף כאן - חוסר האפשרות לעזוב את התורה מדגיש את

115. "דע כי תאור ה' יתהדר ויתרומם בשלילות הוא התאור הנכון אשר לא יבואו מאומה מאי הדיוק, ואין בו מגרעת כלפי ה' כלל ולא בשום אופן, אבל תאורו בחיוביים יש בו מן השתוף והמגרעת, מה שכבר בארנוהו. אבל תארי השלילה הם אשר ראוי להשתמש בהן להנחית המחשבה למה שראוי להיות בדעה עליו יתעלה, לפי שלא יבא על ידן רבוי כלל, והם מנחים את המחשבה אל תכלית מה שאפשר לאדם להשיג ממנו יתעלה" וכו' ומורה נבוכים, חלק ראשון, פרק נח, ע"פ תרגום הרב קאפח, וביארו בעל "שם טוב", אות ט: "והנראה לי בזה אחר העיון, כי רצה הרב בזה, כי השם יתעלה שאין ישותו זולת מהותו, ולכן לא יהיה מתואר לא במציאות ולא במהות, כ"ש שא"א שיהיה מהותו מורכבת כמו האדם שהוא מורכב מחי מדבר, יהיה לו גדר ויהיו החלקי סבה למורכב, וכ"ש שלא יתואר במקרים כי יהיה השם יתעלה גשם, כי כל בעל מקרה הוא גשם, וגם כי יהיה פועל ומקבל... א"כ, אין שום תואר חיובי שיצדק עליו יתעלה" וכו'; ועיין עוד בפירוש מורה המורה לרבי שם טוב בן פלקירא בחלקו הראשון, מהדורת פרעסבורג תקצ"ז, ובפירוש עמודי כסף לרבי יוסף קספי שם, מהדורת פראנקפורט דמיין תר"ח, שהביאו דברים דומים בשם אריסטו, וכן בפירוש רבי משה הנבורני למו"נ, ובבאור יהודה אבן שמואל, שם, "לפי שכל מה שאתה מוסיף בתארי המתואר, הוא מתיחד יותר ומתקרב המתאר להשגת אמתתו, כך כל מה שתוסיף לשלול ממנו יתעלה אתה מתקרב להשגה, ותהיה קרוב אליו יותר ממי שלא שלל מה שהוכח לך אתה שלילתו, ומשום כך יש שייגע האדם שנים מספר בהבנת מדע מסויים ובירור אמתת הקדמותיו כדי שיתפוס דבר נכון, תהיה תוצאת כל אותו המדע שנשלול מה' ענין מסויים שלמדנו בהוכחות כי בטל הוא ליחס לו אותו הענין... עד שאם ימצא אדם שהוכח לו מניעת דברים רבים ממנו יתעלה, שהם אצלינו אפשר שימצאו לו או שיבואו ממנו, כל שכן אם אנו בדעה שאותו הדבר חיובי, הרי אותו אדם יותר שלם ממנו בלי ספק... והיותר בהיר בכל מה שנאמר בענין זה אמרו בתלים ותהלים סה, ב: 'לך דמיה תהלה', פירושו: הדומיה ביחס אליך היא התהלה, וזו בהירות עצומה מאד בענין זה, לפי שכל דבר שנאמר וכוונתנו בו לרומם ולהלל, נמצא בו שגיאה כל שהיא כלפיו יתעלה, ונרגיש בו מגרעת מסויימת, ולכן השתיקה טובה יותר" וכו' ומורה נבוכים, חלק ראשון, פרק נט, ע"פ תרגום הרב קאפח, וראה בפירוש רבי משה הנבורני למו"נ, "השתדל בכל יכלתך להוסיף שלילת דבר מה בהוכחה, לא שתשלול במלים בלבד, כי כל מה שיתברר לך בהוכחה שלילת דבר ממנו יתעלה שנדמה שהוא מצוי לו, תתקרב אליו דרגה בלי ספק" וכו' ומורה נבוכים, חלק ראשון, פרק ס, ע"פ תרגום הרב קאפח, "כל התארים המיוחסים לאלוה, חוץ מן המיוחסים לשם המפורש, שלשה הם סוגיהם: תארי הפעלות, תארי היחס, ותארים שוללים... לא תואר בהם האלוה כי אם למען ישולל ממנו הפכס, לא כדי ליחסם לו בהוראתם השכיחה אצלנו" וכו' וכוזרי, מאמר ב, אות ב, "ולכן הבן בענין הבורא יתעלה שאין כמוהו מאומה, וכל התארים שאתה מתארו בהם הבן מהם שלילת הפכיהו ממנו, ולפיכך אמר אריסטוטאליס: השליליים מתארי הבורא יתעלה יותר אמתיים מן החיוביים, כי כל מה שאתה מחייב לו מן התארים לא ימלטו מתארי העצם או המקרה, ובורא העצם והמקרה לא ישיגוהו תאר מתאריהם בעצמו, וכל מה שאתה שולל ממנו מן התארים יהיו צודקים בלי ספק, והם המתאמים לו, כי הוא נעלה על כל תאר וכינוי, ומרומם על כל דמוי ודומה" וכו' וחובות הלבבות, שער היחוד, פרק י, ע"פ תרגום הרב קאפח, עמוד עו במהדורת ירושלים תשל"ג, "כל בעלי העיון הפילוסופים חושבים שא"א ליחס להשם יתברך שום תואר, לא עצמי ולא מקרי, מצד עצמו בשום צד אלא מצד פעולותיו בלבד מן הטעם שביארו בפ"ט מזה המאמר, וכן דעת כל החכמים התורניים שנמשכו אחר דעות הפילוסופים, עד שהרמב"ם ז"ל כתב שהאומר שהש"י יש לו תארים עצמיים, ושהם בלתי מחייבים רבוי בעצמותו, הנה הוא כאלו קבץ בין הסלוק והקיום ולא ירגיש בזה, ועל כן לקח לו דרך אחרת בזה ואמר שא"א ליחס לה' שום תואר חיובי אלא שוללי, ושכל התארים השוללים צודקים עליו, וא"א שיצדק עליו שום תואר חיובי אלא מצד פעולותיו" וכו' וספר העקרים, מאמר שני, פרק כב, "התארים שיתואר בהם יתברך ולא מצד פעולותיו, כמו אחד וקדמון ואמת ודומיהם, א"א שייחוסו אליו יתברך לפ"ז הדרך הפילוסופי אלא בדרך שוללי כמו שביארו ב'אחד' ו'קדמון', וכן האמת, פירושו הנמצא אשר לא יתלה מציאותו בזולת עצמו כמו שיבא, אבל אין ראוי שייחוסו אליו על צד החיוב כלל, כי התארים שיתואר בהם מצד עצמו וע"צ החיוב, לא די שאינם שבחים, אלא הם גנות בחקו... ובעבור זה יאמר הרב שכל התארים שישוּב או יתואר בהם הוא יתברך, שאין מצד פעולותיו, ראוי שיוֹבנו שוללים, לא חיובים בשום צד" וכו' וספר העקרים, מאמר שני, פרק כג, "ובזה יהיה יתרון על החכמים זה ע"ז, בידיעת אופני השלילות, כיצד הן, אחר שאין כל השלילות נאמרות בו ית' על אופן אחד, כי אע"פ שכל השלילות צודקות עליו ית', א"א לשום חכם לשלול ממנו דבר עד שידע וישיכל תואר החיוב, איך יפול על המתואר" וכו' וספר העקרים,

מאמר שני, פרק ל': "דע שהמאמרים או התארים היותר אמתיים על האל ית' וית' אמנם הם השלילות, כאמר: איננו גשם, ולא נתלה מציאותו במציאות דבר אחר, ואין כמוהו דבר, ומה שדומה לזה, רק שהשלילות, ואם הם מסולקות ספיקות רבות, אינם מודיעות דבר" וכו' והאמונה הרמה, לר' אברהם בן דאוד, מאמר א, עיקר ג, עמוד 51 במהדורת פראנקפורט דמיין תרי"ג: "להאמין שיש לעולם אלוה אחד שהמציא כל הנמצא... דיני מצוה זו כגון מה שמחויב עלינו להאמין עליו שכל היכולת וכל הגדולה והגבורה והתפארת וכל ההוד וכל הברכה וכל הקיום בו, ושאין בנו כח ושכל להשיג ולהגיד גדלו טוב, כי לרוב מעלתו והודו לא יושג רק לעצמו, ולשלול ממנו בכל כוחינו כל חסרון וכל מה שהוא הפך כל שלמות וכל מעלה" וכו' וספר החינוך, מצוה כה, ועיין בהערות הרב שעוועל במהדורת מוסד הרב קוק תשכב, שם).

"כל דעה כוזבת, המהרסת את העולם, נובעת ע"פ רוב ממקור החפץ להתעלות בלא גבול ובלא הכנות הנאותות, שזה גורם לנפילה והשתברות. עבודה זרה חפצה להתקרב אל האלהות בחושים, וירדה לשפליותה, כי רצתה לעלות למקום שאי אפשר לעלות, ולא קנתה ההכנות הדרושות, שהן דרכי הדעה וההרגשה, המכשרת את האדם להיות מבקר בהיכל ד'. הנטיה מקו המקורי, ממקורם של ישראל, יש לה תמיד מעין עבודה זרה, דהיינו חפץ ופועל לצייר את האלהות בהכרה מוחלטת חיונית. רק גילוי האלהות שע"י מדת הענוה הגדולה של משה רבנו ע"ה למד לו כי לא יראני האדם וחל, ולא תוכל לראות את פני. זאת היא תכלית ההתעלות של הצורך האנושי אל דעת האלהים, שידע את חלק הידיעה ואת אי אפשרותה במילואה, שע"י כן תהיה תמיד ההתעלות שבה, ע"י החלקים המתגלים בהכשרת האדם, הכח הדוחף את התרבות היותר נשגבה. הנצרות חשבה שהיא יודעת את האלהים. היא מדדה את הבלתי נמדד באמת המוסר האנושי, ע"פ אותה המדה שהיתה יכולה להשתער בימי התגלותה. ומן הדמיון שיש לה ידיעה במה שאין לה ולכל נוצר כל מושג, והרגשה במה שאי אפשר להרגיש, התקרבה בטבעה לאילוליות, ונסתבכה במושגים אליליים כ"כ, עד שלא תוכל להנקות מהם כ"א ע"י שברון גמור בעצמותה, שיגרום ביטול צורתה והשבת חלקיה הטובים למקור שמם לוקח, שהוא אוצר התורה ואור ישראל. מה שהיא הנצרות ביחס אל החסד והמסור, שהיא חשבה שהיא מבינה בהם את האלהות ומרגישתה, כן היא המושלמניות ביחס אל החכמה והגבורה, שהיא חושבת שהכירה בהם את העצמיות של האלהות, ועל זה בנתה את יסודה. אמנם חכמה וגבורה מחזיקות את המעמד בלב בצורה יותר אמיצה מחסד ואהבה המרככים אותו ומביאים לנטות פנים לכל צד. על כן תוכל המשלמניות להחזיק יותר מעמד בריחוק מהאליליות, ולא תשא פנים להרגשת הלב, שע"י שיתוף של ציורים וסמלים ודעות חלושות תוכל למצא את הרוך שהיא חפצה. אבל בכל זה לא תוכל להחזיק מעמד קבוע, ואין בינה לבין האילוליות חיץ הגיוני. כי האלהות המובנת והניכרת ע"פ מדה נבראת, כחכמה וגבורה וכל מיני מעלות כאלה, ממה שהפה והלב של האדם המוגבל יכול לדבר ולחשוב, היא בעצמה תכונה של אליליות, מפני שקריותה והעדר מציאותה, ולעולם תנוצח מן הכפירה השוללת, שצדקה ממנה כשנעריך את שיתוף אל המושג האמיתי של האלהות. כי ההעדר והשלילה הם סוף כל סוף סוביקטיביים לאדם, ובזה הם אמת, שכל מה שהאדם משיג, משער ומשכיל באופן חיובי, הכל הוא שלול ואפס מאמתת האלהות, מפני שהגבלה והאפסיות הן הדברים היותר מסמנים את כל המושגים האנושיים, ממה שתהי' מוצצת בהן ההתעצמות של ההויה והישות, שהן במציאות הנבראים רק מפני הפעת האלהות עליה ולא מצד עצמה. ע"כ יסוד דעת אלהים העומדת לעד היא האלהות המתעלה על כל התבונה וההרגשה, והחתומה בתוך התבונה וההרגשה בחותם של ענוה ושל אי אפשריות ההשגה, ודוקא מצד זה היא גדולה בפעולתה על החיים. היא מישרת אותם, מעלה אותם תמיד עדי עד, וכל החיים כולם, וכל התנועות החפשייות שבעולם הרוחני והחמרי, בעולם הפרטי והכללי, מוצאים דוקא בה את תפקידם" וכו' (אורות, אורות ישראל, פרק ה, סעיף ד, עמוד קנ"ג) "הירידה שלנו מפני החטא גרמה גם בנו עביבות גדולה, שהשלילה הבאה בעקבתא דמשיחא ועמה החוצפה, היא מכוונת מצד תכסיס ההנהגה העליון לטהר את המשך החי העליון מכל סיג של ציורים חיוביים בתוך העצמיות האלהית העליונה, אבל בתוכיות תכונתנו נמצאת היכולת לחיות באור ד' הבהיר ולהמשיך על ידו הדרכות כוללות ופרטיות על ידי הלבשות יפות שאינן פוגמות את האור כ"א מתקנות אותו למראה עינים" וכו' (אורות, אורות ישראל, פרק ה, סעיף ה, עמוד קנ"ד) "מהזיקוק שהמדע הנקי צריך לזקק את תואר השכל כשאנו באים לדבר באלהות, ואחרי כל המעמקים של החילוקים שבין השכלתנו להשכלה העליונה האלהית, הגנו נזקקים לתאר השלילי שהוא מבסס לנו את כל החיובים בטהרתם, ולבנו עליו עלנו, והגנו יודעים שהגנו מסתופפים בצל שדי ומונעמים בנועם האמת העליונה שהיא מקורם של כל הברכות, ומעין של כל האושר שכל הנפשות חומדות מעולם עד עולם, ושוב הרינו משתמשים במסורת הידיעה האלהית בלא שום מכשול, ויודעים אנו שכל מה שנמסר ברז האמונה ובגילוייה הכל הולך למשרים, וחלב התמים קולע ושואף אל הגודל והאור המרומם של האמת

הקישור והדבקות שלנו בתורה" וכו'¹¹⁶. יש מצבים שבהם צריך להתבונן בכלל¹¹⁷, ולא בפרטים. "יש הבחנה בין טביעות עין לסימנים"¹¹⁸. הכרה ע"י סימנים זו הכרה בפרטים, הכרה מסוימת במשהו, בעוד שטביעות עין היא כללית, סתמית, בלתי תלויה

המוחלטה והוא נחלתו תמיד" (אורות האמונה, עמוד 37) "כשהתעלות הצפיית מתגברת בנו, הננו מתגאים ברום ענוה לדבר הגות שיח קודש, ומתעלים אנו ממעל לאותו התוכן הנשא של רזי רזים, מקור הברכה של התוספת ממעל לה, וכשאנו אומרים ביטוי 'אין סוף', לבנו מלא רגש שאלה ושקיקה פנימית אל ביטוי 'אין ראשית', והננו חשים ש'אין ראשית' אינו נהגה גם בהגות ביטויי המחשבי היותר כמוס ונגזר. ב'אין סוף' מונחה היא השלילה של אפשרות התוספת, כי מה יוסיף על אין סוף, על השלמות המתעלה מכל עומק הדר עז" וכו' (אורות הקודש, ח"ב, עמוד תקכ"ח: "ההתעלות הבלתי סופית", ובהערות שם עמוד תריג סימן יג) "הציור האמיתי של האמונות הנאצלות הוא רק צדס השלילי, כמו שמפורסם מדברי הפילוסופים הקדמונים 'שהשוללות במדות השם יתברך הם יותר אמיתיות מהמחייבות', והגזירה הזאת של הפילוסופיה העתיקה, לא יכלו להוסיף עליה ולא לגרוע ממנה מלא נימא גם הפילוסופיות היותר חדשות" וכו' (אדר היקר, עמוד מא) "במעמד הנפש פנימה יש עריגה אל העצמיות של כל נושא חביב, שהוא מקור להתוארים המתיחסים, אבל לא תכנס התשוקה הזאת לעולם בגבול הכרה מסומנת. אם תרצה ביחס האלהות להתפרנס מזה, יש לה רק שני דרכים: ההרגשית של שפיכת הנפש שהוא גם כן מקור לרגש הדתי, או ההשכלה הפילוסופית, האסכולית, שהשלילה היא כחה ועזה. אמנם זאת השלילה היא הטובה והנחמדה, שכשהיא מתערבת עם הרגש הטבעי המיוסד בעומק הנפש מצד העריגה העצמית, לנשא ומרומם מכל רעיון ורגש, תחולל סדרים נאים ומתוקנים בארחות החיים ותסדר דברים תיאולוגיים הגונים וישרים" וכו' (עקבי הצאן, דעת אלהים, עמוד קלה) "אין אנתנו מדברים ולא חושבים אפילו במקור המקורות, אבל במה שאין אנתנו שוללים אותו כבר הכל חי וקיים עדי עד. ודעה זו היא גאונם של ישראל היא לעד, אע"פ שסוף כל סוף גם זה אינו מתגלה כ"א בשכינה, מה בכך, אני ואין מצטרפים ע"י אותיותיהם" וכו' (אגרות הראיה, אגרת מד, ח"א עמוד מח במהדורת מוסד הרב קוק תשכב, וראה בהערות מרן הרב צבי יהודה זצ"ל, שם) "גם זאת אעיר, מש"כ כת"ר בד' י"א שורה י"ז בקונטרס: 'א"ס ית"ש שהוא עצם אור שכלי הקדמון, זה צריך לתקן, כי מנוי' וגמורה בסוד חכמי אמת כי חלילה ליחש שום גדר ותואר לא"ס, דלית מחשבה תפיסא ביה כלל, ולא רמוז אפילו בקוצו ש"י, כי אם הכל מעיד על מציאותו ושלמותו כביכול, ואפילו תוארים כאלה אינם שייכים לגביה באמת, כי הוא נעלה מכל הגיון ומחשבה. וכבר הרעיש עולם מוהר"ל מפראג ז"ל על הפילוסופים שהגדירו את ד' בהגדרת הדעת, וכן הגאון מהר"ם אלשקר העיר ע"ז בכל תוקף בהשנותיו על רש"ט בעל האמונות, הנדפסות בסוף תשובותיו, ובעוד עם ספר האמונות לרש"ט. והענין מלא בד' הזהיר והתיקונים וכל גדולי המקובלים ז"ל, ובס' תניא להגר"ז מלאדי ז"ל כתב בהנהגה בראש ספרו שדברי הרמב"ם בתואר הוא המדע הוא היודע הוא הידוע צדקו רק בבחי' תב"ד דאצילות, ולא חו"ש בא"ס, וגם הרמב"ם ז"ל האריך רק לבאר את התארים הללו מצד השלילות שבהם. ובס' בית אלקים להמקובל החוקר ר' אברהם אריא תלמידו של הר"י סרוק תלמיד האר"י ז"ל באר שמזה הטעם יש בקליפה בחי' י"א ספירות בסוד י"א סמני הקטורת עם החלבנה, כדי לבררם, וי"א יריעות עזים, בסוד כל המוסיף גורע, משום שהחיצונים בטפשותם מיחשים איזה ציור והתדמות לא"ס, ומזה נובע כל יסוד טעותם, ד' יצילנו. ע"כ צריך למחוק התיבות האחדות הללו כאשר הקפתים בפנים" וכו' (אגרות הראיה, אגרת תתצו, ח"ג עמודים רז-רח). ועיין עוד בספר קול הנבואה ולר' דוד כהן, ספר ראשון, מאמר רביעי, סימן י ועמוד פא במהדורת מוסד הרב קוק תשל"ג, ובספר נזיר אחיו (ספר זכרון לר' דוד כהן) במאמרו של דוד איש צמח (וקסמן) (ח"א עמוד קצג במהדורת ירושלים תשלח) ובמאמר: "הפלוסופיה היהודית האלכסנדרונית", האחד לבדו (ח"ב עמוד שצז, שם).

116. קנין תורה, עמוד כז. וראה עוד לנתיבות ישראל, חלק ב, עמוד רטז: "לקביעות מטבעה של ברכה".
 117. "לפעמים אי אפשר לאדם ללמוד מפני שהוא עומד במעלה כזאת שההארה הכללית של למעלה מן האותיות היא זורחת עליו, ואי אפשר לו לצמצם עצמו באותיות הלמוד, וכשמקבל את ההארה הזאת בקדושה ובענוה זוכה אח"כ ללמוד בשמחה גדולה ובהבנה זכה מאוד" (אורות התורה, פרק ה, סעיף ג).
 118. "אמר רבא: מרישא הוה אמינא סימנא עדיף מטביעות עינא דהא מהדרינן אבידתא בסימנא ולא מהדרינן בטביעות עינא, השתא דשמעתינהו להני שמעתתא, אמינא טביעות עינא עדיפא" (חולין דף צה ע"ב).

בהוכחות ריאליסטיות וכד' ¹¹⁹, אלא היא מתגלה מתוך 'כל הנשמה תהלל י-ה' ¹²⁰. החן מגלה את כללות החיים של בן התורה. החן - יסודו בכללות האדם, ולא בפרט מיוחד שבו" ¹²¹. "דרך השלמות עוברת דרך רשות היחיד לרשות הציבור" ¹²². בהתחברות חברים לשם לימוד תורה, בעיסוק בתורה בציבור, יש המשך של קדושה מיוחדת ¹²³. 'בציבורא שכינתא שריא' ¹²⁴ וכ' ¹²⁵; השכינה שהיא בבחינת כללות

119. "ישנן שתי דרכי היכר: אבידה מוחזרת לבעליה או על ידי סימנים או על ידי טביעת עין. ההכרה שעל ידי סימנים מובהקים היא מדאורייתא, אולם ביחס לסימנים רגילים יש כבר סברא בגמרא, שההכרה שעל ידי טביעת עין היא עדיפה מסימנים ועל' בבא מציעא יט, א. כי אם אמנם לגבי אחרים סימנים עדיפים, שהרי זוהי הכרה שאפשר לבארה ולהצביע עליה באצבע, הנה לעומת זה לגבי הכרת האדם עצמו, אפשר שטביעת העין תהיה מבוררת לו הרבה יותר מסימנים ומשום כך העלה שם רבה בר בר חנה בדעתו, שהואיל והוא צורבא מרבנן שנאמנותו שלמה, העדיפו להחזיר לו אבידתו על יסוד טביעת עינו יותר מאשר על יסוד הסימן. דרכי היכר אלו מתייחסות גם לגבי הכרתה הפנימית של נשמה גדולה. יש שמכירים אותה, שעומדים על טיבה, על פי עובדות, על פי מופתים מוחשיים, על פי סימני מעשים, ויש אשר החוש הבריאי של היחידים או של הכלל מבחין בגדולתה על פי טביעת עין, על פי הרגשה כוללת" וכ' (מאמרי הראיה, עמוד 264: "הנדיב הידוע" בנימין רוטשילד ז"ל"ג "בתלמוד ישנם שני מינים של הכרה: סימנים וטביעת עין. עפ"י ההבנה השטחית, ההכרה עפ"י סימנים עדיפה מכיון שהיא מיוסדת על דברים שניתנים להוכחה, אולם עפ"י ההבנה הלמדית ההכרה של טביעת עין עדיפה הרבה. גם בדברים שבהשגה ישנם שני הסוגים האלה. יש דברים המושגים עפ"י ראיות והוכחות, וישנם דברים שהם מושגים כמו מושכל ראשון ואינם זקוקים לראיה. זכויותינו על הכותל המערבי מוכרות בעיני כל העולם בבחינת מושכל ראשון, וכל הוכחה משפטית יכולה רק לטשטש את הזכות הגדולה הזאת" (מאמרי הראיה, עמוד 459: "עדות הרב בועדת החקירה הבריטית בעקבות המאורעות ליד הכותל המערבי"ג" "הדעה האנושית הפילוסופית, היא באה ממופתים והוכחות כסימנים, ואילו רוח האמונה הקדושה היא הכרה עצמית פנימית כטביעת עין, שהאדם מכיר את העולם מתוך עצמותו, שעומק האמונה הוא להתדבק בבורא כל העולמים ב'ה, בכל סדרי המחשבה והמעשה, והוא גילוי הכח השלם, שגם כשאנו עוסקים בנבראים, כוונתנו על בורא הנבראים כלם 'סוף מעשה במחשבה תחלה' " וכ' (מאמרי הראיה, עמוד 488: "שעורים בספר הכוזרי"ג, "זאם אין כל יחיד יכול להציב גבול מדויק בין מה שהוא בדרך משל בתורה ובין מה שהוא ממשי - בא התש הבהיר של האומה בכללה ומוצא לו את נתיבותיו לא בראיות בודדות כי אם בטביעות עין כללית" וכ' ואגרות הראיה, אגרת תעה, ח"ב עמוד קיט).

120. תהלים קנ, ו.

121. קנין תורה, עמוד סג.

122. "בדרך לימוד התורה, שהורו לנו חז"ל, אנו עולים ממדרגת האדם הפרטי העוסק בתורה אל מדרגת הלימוד בחברה, ההתחברות בתורה, בשיבה בלימוד תורה בציבור משתכלל לימודו של הפרט, ומשתכללת התורה; עניינה של התורה משתכלל ע"י הלימוד בחברותא, מאחר שלא ניתנה התורה ליחידים מישראל, אלא לעם ישראל, לציבור. זיחן שם ישראל נגד ההר' - 'כאיש אחד', עיקרה של התורה הוא ציבורי, כלל ישראלי" וכ' (קנין תורה, עמוד כ).

123. "יסוד הקדושה היא תמיד התאחדות הפרטים לכלל אחד. ע"כ אין דבר שבקדושה פחות מעשרה, שהוא מהפרטים המתאחדים להעשות כלל אחד" ועין איה לברכות דף ו, פרק א סימן מו, עמוד 21 במהדורת ירושלים תשמזג. "ע"כ אין היחיד אומר קדושה, כי היחיד אלולי שיש נושא לזכותו להתרומם למעלת הקדושה ע"י הרבים, שבידו להיטיב להם ולזכותם, א"א שיתעלה לקדושה; ע"כ אין דבר שבקדושה פחות מעשרה, שהוא התחלת ציור הרבים והכלל" וכ' ועין איה לברכות דף כא, פרק ג סימן מ, עמוד 104 במהדורת ירושלים תשמזג. "ככול שמספר התלמידים רב יותר, ככול שהציבור גדול יותר, כן מתגלה עניינה של תורה: 'ברוב עם הדרת מלך', וככול שההתחברות היא גדולה והדוקה יותר, כך אנו מכירים טוב יותר את מהותה האמיתית של התורה" וכ' (קנין תורה, עמוד כא) וראה עוד עין איה לברכות דף ו, פרק א סימן נא, עמוד 23 במהדורת ירושלים תשמזג. ומאידך גיסא ראה מוסר אביק, פרק ג, סעיף ב (עמוד 30).

124. "רבי חלפתא איש כפר חנניה אומר: עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם, שנאמר:

ישראל¹²⁶. זו היא המדרגה הנעלה של הקדושה.

ה. סיכום

רואים אנו, אפוא, כי מרן הרב צבי יהודה זצ"ל ראה לנכון לפתוח את ביאורו לפרק קניין תורה דווקא בבארו את המדרגות השונות הקיימות בקדושה, ואת הקשר הקיים ביניהן.

וכך גם נקט הרב זצ"ל בפתיחתו לספרו עץ הדר¹²⁷. גם שם ראה הרב זצ"ל לנכון לפתוח את ספרו דווקא בבארו את המדרגות השונות הקיימות בקדושה, ואת הקשר הקיים ביניהן: "בכל המערכות המחולקות של המציאות החמרי והרוחני, הקודש והחול, הננו מוצאים את היחס המקשר אחת לחברתה, ע"י איזה אמצעי שמחברם ע"י הוייתו המשותפת שיש בו ממין העליון וממין התחתון, מהימין ומהשמאל¹²⁸, מהרוחניות

'אלהים נצב בעדת אל', ומנין אפילו חמשה, שנאמר: 'ואגודתו על ארץ יסדה', ומנין אפילו שלשה, שנאמר: 'בקרב אלהים ישפוט', ומנין אפילו שנים, שנאמר: 'אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע', ומנין אפילו אחד, שנאמר: 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך' " (ואבות, פרק ג, משנה ו) "כל בי עשרה שכינתא שריא" וסנהדרין דף לט ע"א, "אין השכינה שורה אלא בהקהל" וכו' (סדר עולם רבה, פרק טו) "אין לך בחינה מבחינת הקדושה שאין בה כללות עשרה" וכו' (אור החיים שמות כו, טו).

125. קנין תורה, עמוד מ.

126. "בהגיע מהלך ההדרגה של מצות צבורנו זה, ההולכת ונשנית ומתבררת מימים ימימה, אל מדרגתה העשירית, מופיע גילוי שכינה זה, של מעשה ד' אשר בתקומת עמו ונחלתו, במלא שעורו, 'כל בי עשרה שכינתא שריא' וסנהדרין ל"ט. - 'השכינה שהיא כללות ישראל' ואור החיים דברים כ"ב י"ג, בהגר"א תיקון כ"א, דף נ"ו ד"ה בכמה תחנונים, 'דכלל מעמקי לבבות בני ישראל שהוא כלל כנסת ישראל הוא כלל שכינתו יתברך' ורסיסי לילה דף ע"ג וכו' ולנתיבות ישראל, ח"א, עמוד 218: "קודש ישראל וזמנו" וראה עוד באורות ואורות ישראל, פרק א, סעיף ח, עמוד קמ: "אור השכינה הוא כנסת ישראל" וכו', ובהערות מרן הרב צבי יהודה זצ"ל, שם (עמוד קפב) וראה גם אור החיים ויקרא ז, לז, ד"ה וקודם.

127. "ראש אמיר", הקדמת מרן הרב זצ"ל לספר "עץ הדר" (עמוד א במהדורת ר"י זולדן).

128. "בשביל שיווי המשקל של העולם, הכרח הוא שרוב בני אדם ילכו בדרך ישרה, כי מפני הרשעים המקלקלים את המשקל לצד השמאל, מוכרחים צדיקים להכריע לצד הימין יותר מהמידה הבינונית, ועוברים בהכרח על האזהרה של 'אל תהי צדיק הרבה', ונמצא העולם סובל משני הצדדים. וכל מגמתו להעמיד את ישראל על הדרך הישרה, וכל בניך לימודי ד' ורב שלום בניך" (ערפלי טוהר, עמוד מא; ונדפס גם בקובץ "המחשבה הישראלית" [בעריכת א' קלמנסון], פתגמים ופרורים, פ"ו, עמוד כד במהדורת ירושלים תרפ"ג) "שני פרנסים טובים עמדו לישראל. שניהם מלאים ברכת ד' בתורה, חכמה גדולה, קדושה, צדק ומישרים, וחמושים ברוח אדיר לעבוד עבודת הקודש, לישר דרכים במסילת התורה והאמונה, הרמב"ם והרמב"ן. שניהם כללו בתוכם את כל אוצר החיים אשר לישראל ולאדם, לפי היכולת האנושי, ולפי הערכים האפשריים להתגלות ברוח היותר זך ויותר נאור, אמנם משני הצדדים אשר להקשבת הרוח, מהצד המסתורי הפנימי, הפאה הימנית, שממש חוש האמונה העמוק נובע, וממנו תוצאות לכל בינה פנימית, קבלית, אמת רוחנית עליונה אשר ברוח רזי אמונים היא נקלטת, ותוצאותיה חכמות נעלמות בחוג ההשויה של הצורה ליוצרה בכחן הגדול של נביאים שאינו פוסק מבני נביאים מדור לדור. ומהצד השמאל, הצד ההכרי, המלא שכל וחשבון, בירור והגיון, השופט את כל ערך בהגדרותיו, ומעמיק בתהום ההבדלה שבין המציאות העליונה מעל כל שם ותיאור מציאותי, הנקלט מאור השכל העליון אשר בהקשבה הבינתית המדויקה והדרגית, העסוקה בהבחנת האור האלהי. הפאה השמאלית נפלה למנה, האחרונה לבן מיימון, והראשונה לבן נחמן. אור אל שדי, האומר לעולמו די, ומתוה גבולים לכל חדרי מדע ולכל כחות חיים, ומגלה את החלטתה המשוכללה של כל יצירה חשובה, האיר בנשמת שני האורים הגדולים. ומוכרחת היתה המסתורית להיות עלומה בגאון ההכרה המנתחת ואותה ההכרה בעצמה להיות דחוייה בזרע מגאון הקשב הפנימי אדיר האמונה, ויחד הם בונים את בית ישראל מזה אחד ומזה אחד, והיו ידיהם אמונה להחליש את עמלק ואת עמו לפי חרב, ולהקים יד על כס יה" (אורות האמונה, עמוד 58-59). וראה עוד בערפלי טוהר (עמוד יב). "והצדיקים העליונים, מארי

והחומריות, מהקודש והחול. הנחה מוסכמת זאת מתאמת ע"פ עמקי גנזי תורה, ומתבארת ע"י חכמת החיפוש והנסיון בכל צד ופנה שאנחנו פונים, בכל מרחב המציאות כולו ובכל שדרותיו השונות [עיין עץ חיים, היכל אבי"ע, שער ראשון, פ"א].

ואף רבו של מרן הרב זצ"ל, הנצי"ב זצ"ל, ראה לנכון לפתוח את ביאורו לתורה דווקא בבארו את המדרגות השונות הקיימות בקדושה: "בעת אתה הקב"ה מרבבת קדש ובידו אש דת לישראל¹²⁹, הגביל כח כל אחד מהעומדים לפני ההר, גם בעמידתם סביב ההר, וכדכתיב בפ' יתרו¹³⁰: 'והגבלת את העם סביב לאמר', ולא כתיב והגבלת את ההר כמש"כ להלן 'הגבל את ההר וקדשתו'¹³¹. אלא הפי', שמלבד קדושת ההר עצמו שהיו מוזהרים כל ישראל באזהרת מיתה שלא לעלות עליו, עוד הוזהרו באזהרת עשה לעשות גבולין לעם בעמידתם סביביו, היינו הכהנים הנגשים אל ה' קרוב לההר, ראשי העם אחריהם, והמון עם ה' מאחוריהם, נשים עבדים וטף מאחוריהם, ועי' מש"כ בפנים בס' דברים ה' כ'. והגבלה זו היתה לפי השגת כח הקדושה שחלה אז בשפע על כל אחד, ומ"מ לא נשתוה שפע נבואה לכל העומדים, אלא כפי עמידתם, כך היתה השגתם, וכך היתה הבנתם בדבר ה', וכידוע מאמרם בשמ"ר פ' כ"ט: קול ה' בכוחו לא נאמר, אלא 'קול ה' בכוח'¹³², בכח של כל אחד ואחד¹³³.

רואים אנו, אם כן, כי גם הנצי"ב זצ"ל, גם מרן הרב זצ"ל, וגם מרן הרב צבי יהודה זצ"ל, ראו לנכון לעסוק בפסקה הראשונה של ספרם דווקא בנושא זה של המדרגות בקדושה והקשר הקיים ביניהן. מה היא הסיבה לכך? מה הביאם לעסוק דווקא בנושא זה? מה היא החשיבות הרבה שהם ייחסו לנושא זה? על כך ננסה לעמוד בפרק הבא.

המשך יבוא בע"ה

דנשמא, הם יהיו הצינורות המאחדים, שעל ידם יעבור שפע אור הנפש משמאל לימין, ושפע אור הרוח מימין לשמאל" וכו'; חבש פאר, דרוש ב ודף כו ע"ב, ועי' איה סימן יג ודף לח ע"ב, עולת ראיה, חלק א, עמודים נו, קנז; ריש מילין, אות א ועמוד ג, מונח סגול ועמוד סז.

129. ע"פ דברים לג, ב.

130. שמות יט, יב.

131. שמות יט, כג.

132. תהלים כט, ד.

133. "קדמת העמק", הקדמת הנצי"ב לפירוש העמק דבר והרחב דבר על התורה, סעיף א ועמוד I במהדורת ועד הישיבות תשלה.